

53
ΕΥΓΕΝΙΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

ΠΕΡΙ

ΦΙΛΙΑΣ

Νῦν τὸ πρῶτον ἐκδοθεῖσα

ΥΠΟ

Η. ΤΑΝΤΑΛΙΔΟΥ.

ΕΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΙ.
ΕΝ Τῷ ΠΑΤΡΙΑΡΧΙΚῷ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙῳ

αὐτῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ

Ἡ παροῦσα βίβλος, Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως
Επιστολή, περὶ Φιλίας πραγματευομένη, παρα-
τηρηθεῖσα ὑπὸ τῆς Κεντρικῆς Ἐκκλησιαστικῆς
Ἐπιτροπῆς, ἐγκρίνεται εἰς τύπον ἐπὶ χρήσει τῶν
ὀρθοδόξων.

Τῇ 14 Σεπτεμβρίου 1849.

Ἡ Κεντρικὴ Ἐκκλησιαστικὴ Ἐπιτροπὴ.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΕΚΔΟΤΟΥ.

ΕΥΓΕΝΙΟΥ ἐκείνου, τοῦ ἐκ Βουλγάρων γενεαλογουμένου, πολ-
λὰ μὲν καὶ παντοδαπῆς σοφίας κατάρμεστα, τῆς οὔποτε τεθνηζομέ-
νης μούσης τὰ ἔκγονα, τὰ πλείστα μὲν τὴν ἀλουργῇ τῆς Ἑλληνί-
δος γλώσσης πορφύραν ἠμφιεσμένα, οὐκ ὀλίγα δὲ καὶ τὰ τὸ λιτὸν
τῆς καθ' ἡμᾶς καθωμιλουμένης λαλιᾶς τριβώνιον ἐν ἀτημελήτῳ
χάριτι περιβεβλημένα· ἀμφότερα δὲ ἐκ πολλοῦ ἤδη τοῦ χρόνου ἐν
βιβλίοις ἐκδεδομένα οὐκ εὐαρίθμοις περινοστοῦσιν ἄχρι τῆς σήμε-
ρον, ὥς αὖραι φερέσβιοι, τὰς Ἑλληνιζούσας χώρας καὶ πόλεις, καὶ
διδάσκοντα αἰεὶ καὶ τέρποντα τοὺς ἐκάστοτε ταῦτα φιλολογοῦντας
ὁμογενεῖς, δικιωνίζουσι τοῦ δαιμονίου αὐτῶν Πατρὸς τὴν ἀγήρατον
μνήμην ἐν ταῖς καρδίαις τῶν εὐγνωμόνων.

Τῶν τοιούτων ἐπιχαρίτων ἰόνων τοῦ πανευκλεοῦς Εὐγενίου,
ὑπάρχουσι πάντως καὶ αἱ ὑπ' αὐτοῦ πρὸς διαφόρους γραφῆσαι Ἐ-
πιστολαὶ, Νεστορέου μέλιτος καὶ γλυκύτητος ἀποστάζουσαι,
ὡς τὸν ἐπιστολιμαῖον χαρακτῆρα εἰς τὸ ἄριστον διηκριβωμένοι,
καὶ τύπος ἀτεχνῶς ταῖς ἀστείως καὶ μουσικῶς ἐπιστέλλειν προ-
θυμουμένοις προκειμένοι· ἥδη δὲ καὶ τούτων ἐκδίδονται διὰ τοῦ
κύπου συχναί, διαφυγοῦσαι μὲν τὸν χρόνον τὸν ἀείποτε φθονερὸν τῶν
καλῶν ἀπολυμαντῆρα, καὶ ὑπὸ φιλοκάλων ἀνδρῶν καὶ τῆς θεσπε-
σίας ἐκείνης αὐδῆς ἐραστῶν, ὥσπερ τινὰ κειμήλια, περισωθεῖσαι·
τιμαλφῇ καὶ χαρίεντα, ἄλλοτε δὲ ἄλλαι παρ' ἄλλοις ἀνευρεθεῖσαι·
πλὴν γὰρ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἢ ἐπ' αὐτοῦ ἐκδοθεισῶν προσφωνητηρίων
Ἐπιστολῶν τῶν ἐν κεφαλῇσι τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἀναγινω-
σκομένων, πρῶτος, ὃν ἡμεῖς ἴσμεν, Γεώργιος ὁ Κρομμύδης πρὸς τῷ
τέλει τοῦ ἑαυτοῦ συγγράμματος, ἐπιγραφομένου « Δικτριεὴ τῆς
καταστάσεως ἐπὶ τῆς ἐνεστώσης κοινῆς ἡμῶν γλώσσης » ἐν Μό-
σχῃ 1803. ἐξέβωκεν Ἐπιστολὰς αὐτοῦ ἱκανάς, φίλος ὢν τῷ ἀνδρὶ
καὶ ἀντεπιστέλλων αὐτῷ. Δευτέρα δὲ, μετὰ τὴν Κρομμύδειον ἐ-
κείνην, συλλογὴ τετάρτῃ ἢ ὑπὸ ἀνωνύμου ἐκδοθεῖσα ἐν τῷ « Βό-
σπορος ἐν Βορσθενί » βιβλίῳ ἐκδοθέντι ἐν Μόσχῃ τῷ 1810, καὶ
περιέχοντι γνώσεις πολλοῦ λόγου ἀξίας, ἀνεπιγράφους μὲν, ἀνα-
γομένας δὲ εἰς πατέρα, κατὰ τινάς, τὸν ἐν ἡγεμόσιν ἀείμνηστον
Αλέξανδρον Μαυροκορδάτην ἀποθανόντα ἐν Πετρούπολει 1789
(βλ. Χρονολγ. Γ. Μελετιόφτου ἐν Ὁῦσσῳ 1836 σελ. 355).

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
Μ. ΦΑΛΤΑΤΣΕ

Παρά τὰς συλλογὰς ταύτας τῶν Ἐπιστολῶν ἐξέδωκε μίαν μὲν Κοσμάς ὁ Μπαλάνος ἐν τῇ Ἀντιπελαργίῃ (ἐν Βιέννῃ 1816) ἐν ᾗ σοφὸς ἐξελέγχεται ἡ ψευδὴς ἢ πᾶσαν Ἀκαδημίαν ἀνακυκλήσασα λύσις τῆς πολυθρυλλήτου προτάσεως « Δύο δοθεῖσιν ἀνίσων εὐθείῳ, δὴ μὲν αὐτῶν συνεχῶς ἐξῆς ἀνάλογον Γεωμετρικῶς εὔρειν. » Ἐτέραν δὲ Σπυρίδων Κονδὸς ὁ Κερκυραῖος ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ δημοσιευμένῳ φιλολογικῷ περὶ οὐκ ὀνόματι συγγράμματι, τῇ Μερίσῃ, ἐν Παρισίοις 1820 τετρδ. β'. Ἐτέραν δὲ, Ἀνδρέας ὁ Μουστοξύδης, ὁ κλεινὸς αὐτοῦ συμπολίτης καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς σοφῶν σεμνότατον ἐγκαλλώπισμα, ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ τῷ 1828—1830 ἐκδομένῃ ἀρχαιολογικῇ Ἑφημερίδι, τῇ Αἰγιναίᾳ. Ἐτέραν δὲ, ὁ μακαρίας ἡδὴ τετυγνῶς τῆς λήξεως ἀείμνηστος ἡμῶν διδάσκαλος Νικόλαος ὁ Λογάδης ἐν τῷ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδοθέντι συγγράμματι, οὗ ἡ ἐπιγραφή « Παράλληλον φιλοσοφίας καὶ Χριστιανισμοῦ, Ἀθεῖσμου καὶ Δεισιδαιμονίας, » ἐν Κωνσταντινουπόλει 1830. Ὁ δ' αὐτὸς, ἐν ᾧ προέταξε βραχεῖ προλόγῳ, μνημονεύει καὶ ἑτέρας τοῦ Εὐγενίου Ἐπιστολῆς ἐκδοθείσας ὑπὸ τοῦ ἐν Μακαρίταις Ἀθανασίου Σταγειρίτου ἐν τῇ Καλλιόπῃ (Περιοδ. Α'. σελ. 207) ὅτι δὲ καὶ ἄλλαι τινὲς ἀνεκδότοι ἐπιστολαὶ ἐφέροντο παρὰ τῷ σοφῷ Λογάδῃ δεδῶκεν ὁ αὐτὸς, ἐν οἷς προλογίζων φησί. « Ἰδὺν λοιπὸν καὶ ἐγὼ τινὰς Ἐπιστολὰς τοῦ μεγάλου Εὐγενίου ἐν χειρογράτοις, ἡθέλησα ἐνταῦθα κοινώσασθαι ἐν τῇ παρουσίᾳ εὐκαιρίᾳ μίαν ἐξ αὐτῶν κτλ. » Ἐτέραν δ' αὖ τὴν περὶ ἱερῶν Παράδοξων Γερμανὸς ὁ Ἰεροκλήρυξ ἐν τῇ ὑπ' αὐτοῦ ἐκδομένῃ Εὐαγγελικῇ Σάλπιγγι ἐν Ἀθήναις Περίοδου γ'. 1838. Τινὰς δὲ καὶ Γεώργιος Αἰνιὰν ὁ ἡδὴ πρὸς Κύριον μετὰ τὸ ἐν τοῖς ὑπ' αὐτοῦ τὸ πρῶτον δημοσιευθεῖσιν « Ἀνεκδότοις Εὐγενίου τοῦ Βολγάρως » ἐν δυσὶ τεύχεσιν ἐν Ἀθήναις 1838. ἐν αἷς διαπρέπει μάλιστα ἡ πρὸς τὸν αἰοιδίμον Καμπανίαν Θεόφιλον μακροτενὲς Ἐπιστολὴ Περί Παλιόροιν ἐπὶ τούτοις δὲ ὁ φίλος Ἀνδρέας Κορομηλᾶς ἐν ἰδίῳ βιβλιδιάρῳ ἐξέδωκεν ἐν Ἀθήναις 1844 τὴν πρὸς Κλέρκιον ὑμνουμένην ἐκείνην Ἐπιστολὴν, θαυμάσιόν τι χρῆμα διὰ τὴν θεολογικὴν καὶ φιλολογικὴν πολυμάθειαν καὶ τὴν ἐπικνηθούσαν Ἀττικὴν καλλιπέειαν, ἐφ' ἣ καὶ χάριν οὐ τὴν πυχρῶσαν ἰστέον τῷ ἡμεῶν σοφῷ Σκαρλάτῳ τῷ Βυζαντίῳ παρ' ᾧ διασέσωσται. Τελευταίον, ἐκδοταὶ Εὐγενιακῶν Ἐπιστολῶν πρὸς ἐπὶ χεῖρον ἐκείνου κλέος ἐφιλοτιμήσαντο γενέσθαι καὶ δύο καθ' ἡμᾶς Οἰκουμενικοὶ Πατριάρχαι, Κωνσταντῖος ὁ Σοφώτατος καὶ Γρηγόριος ὁ ἐν Ζήλῳ Θεοῦ θερμουργότατος, ὧν ὁ μὲν πρῶτος ἐξ ὧν εἶχεν Ἐπιστολῶν Εὐγενίου ἐξέδωκε τέσσαρας πρὸς

τῷ τέλει τῆς θαυμαστῆς Κωνσταντινιάδος (ἐκδ. β'. ἐν Κωνσταντινουπόλει 1846) ὁ δὲ δεύτερος τὴν πρὸς Σέρβους ἐκείνην περιλάλητον Ἀποτρεπτικὴν ἀπὸ τῆς Λατινικῆς κακομυθίας, ἣν καὶ ἡμεῖς μετατυποῦμεν ἐν τῷ τέλει τοῦ β'. Τόμου τῶν ὅσον οὐπω ἐξερχομένων τοῦ τύπου « Π α π ι σ τ ι κ ῶ ν ἑ λ ἑ γ χ ω ν . »

Πλὴν καὶ τοσούτων ἤδη ἐκδοθεισῶν Ἐπιστολῶν τοῦ κλεινοῦ Εὐγενίου, μένουσιν ὅμως ἔτι καὶ ἄλλαι, μέχρι δεῦρο ἀπρόιτοι ἐν βάθει κιβωτίων θαλαμεύμεναι, ὡς μήπω ἐξὸν αὐταῖς δημοσιευθῆναι, ὧν εἰδομέν που τινὰς καὶ ἡμεῖς. Ἐκτὸς δὲ τούτων πόσας μὲν τὸ πλῆθος καὶ ἄλλας, ἡλικίας δὲ τὸ μέγεθος, οἷας δὲ τὴν ἀξίαν Ἐπιστολὰς εἰκὸς γεγραφέναι ἄνδρα τοιοῦτον, τὸ μὲν γένος πολίτην Κερκύρας τῆς νήσων εὐκλεσεστάτης γεγεννημένον, τῆς Εὐρώπης δὲ τὴν πολλήν, τῆς τε πρὸς Ἑσπέραν καὶ τῆς Ἀρκτιῶς ἐνδόξως διαδραμόντα ὡς σπουδαστὴν, ὡς συγγραφέα, ὡς διδάσκαλον, ὡς ἱεράρχην, πολλοῖς δὲ καὶ μεγάλοις προσομιλήσαντα πράγμασι, τῶν ἀνδρῶν τοῖς δοκιμωτάτοις παρεξεταζόμενον, καὶ μέγα παρὰ πᾶσι κλέος ἀράμενον ἐπὶ φιλοσοφίᾳ καὶ Ἐπιστήμῃς, ἐπὶ φιλολογίᾳ, ἐπὶ θεολογίᾳ, ἐπὶ ῥητορικῇ καὶ ποιητικῇ, πρὸ δὲ πάντων ἐπὶ νοῦς ὀξύτητι, καὶ μεγέθει φρονήματος, καὶ μνήμης ἀκμῇ, καὶ κρίσεως βρίθει, καὶ φαντασίας στερώματι, καὶ ἡθῶν ἀστυκότητι, καὶ ἀρετῆς κάλλει, καὶ εὐσεβείας θερμότητι· οὐμὴν δὲ ἀλλὰ καὶ ἐς βαθὺ καὶ λιπαρὸν γῆρας ἐληλακότεν, καὶ πλεῖν ἢ ἐπὶ πεντήκοντα ἔτη πᾶσαν ἐν ἐκυτῷ τῆς κατ' αὐτὸν Ἑλλάδος τὴν εὐκλειαν συγκεφαλαιωσάμενον, ὡς πρῶτον τῆς νεωτέρας φιλοσοφίας εἰσηγήτορα γεγονότα, καὶ τοῖς Εὐρωπαῖκοις τὰ Ἑλληνικὰ προσοικειώσαντα γράμματα· τοιῷδε γὰρ ἀναντιρρήτως ἔντε λόγοις καὶ πράξεσιν ἀναδειγμένῳ ἐκείνῳ, τίς οὐκ ἂν τῶν τότε κρατίστων καὶ σπουδαιοτάτων ὁμογενῶν τε καὶ ἄλλογενῶν, ὁμοθρήσκων τε καὶ ἄλλοθρήσκων ἀντεπιστέλλειν ἐφιλοτιμήσατο, πρὸς οὗς ἡ εὐγενὴς ἐκείνη καρδιά καὶ εὐφυὴς καὶ φιλότιμος ἀριστοτοκοῦσα ἐπαξίας πάντως τὰς ἀπαντήσεις ἀντέγραφε;

Ταύτας μὲν οὖν τὰς τέως λανθανούσας, καὶ ἃς ἤδη φθάσαντες κατελέξαμεν, εἴπου τίς ἅμα πάσας πανταχόθεν συναγαγὼν εἰς ἓν συνεκδώσει τεύχος, καλὸν ἔσεται ὄψον παρατεθεικὺς τοῖς τῶν καλῶν οὐκ ἀγεύστοις καὶ τάκείου τεθηπόσι, καὶ ἔχομεν δὴ ἱκανῶς συγκεκροτημένην καὶ Εὐγενίου Ἐπιστολῶν συλλογὴν, διαπρέπουσαν ἐν ταῖς τῶν ἄλλων πεπαιδευμένων ὁμογενῶν, οἷαι φέρονται, ἥ τε Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου τοῦ ἐξ Ἀπορρήτων Κερρώνειος ἐκείνη, ἐν Κωνσταντινουπόλει τῷ 1804 ἔτι ἐκδοθεῖσα,

ἦτε ἐξάτομος τοῦ ἀειμνήστου τῆς Ἑλλάδος διδασκάλου τε καὶ εὐεργέτου Νεοφύτου Δούκα, ἐν Ἀθήναις 1835, 1839, 1844. ἡ δίτομος τοῦ σοφωτάτου Ἀδαμαντίου Κοραῆ ὑπὸ ἱακώβου Ῥώτα ἐκδοθεῖσα ἐν Ἀθήναις τὸ 1839—1841. καὶ ἡ ἐκ τοῦ Γαλλικοῦ ὑπὸ τοῦ σοφοῦ Μιχαὴλ Σχινᾶ ἄριστα μεθερμηνευθεῖσα πεντάτομος συλλογὴ τῶν Ἐπιστολῶν τοῦ οἰκτιστ' ἀποικομένου ἀειμνήστου τῆς Ἑλλάδος κυβερνήτορος, Ἰωάννου Καποδιστρίου ἐν Ἀθήναις 1840.

Τὴν δ' ἀνὰ χειρας ταύτην περὶ Φιλίας Ἐπιστολὴν (πρὸς ταύτην γὰρ ἡμᾶς ἤδη κατάγει ὁ λόγος). τῆς αὐτῆς ἐκεῖνης καλλιδαϊδάλου γραφίδος γόνον οὖσαν οὐκ ἀγενῆ, πολλῶ δὲ τῷ μέτρῳ, κατάρχει τὴν ἡμετέραν αἴσθησιν, ὑπερανεστηκυῖαν τῶν ἀδελφῶν μετὰ τὴν πρὸς Κλέρκιον, πρῶτον ἤδη ἡμεῖς διὰ τοῦ τύπου δημοσιεύομεν εἰς τὸ Πανελλήνιον, εὐδωρὸν δῶρον καὶ ὀνήσιμον κομισάμενοι ἐν ἀντιγράφῳ παρὰ ἀνδρὸς φιλτάτου μὲν ἡμῖν μάλιστα φίλων, τιμιωτάτου δὲ διὰ τὸν πρὸς τὰ πάτρια ἔρωτα, τοῦ ἐλλογιμωτάτου ἐν Ἱερομονάχοις Δωροθέου Ἀγιοταφίτου, Ἀρχιμανδρίτου καὶ καθηγουμένου τῆς ἐν Βουκορεστίῳ εὐαγεστάτης μονῆς τοῦ Ἀγίου Γεωργίου. Ὅθεν δὲ καὶ ὅπως ἡ πολύτιμος αὕτη περὶ Φιλίας Ἐπιστολιμαία πραγματεία ἀνευρεθεῖσα περιελήλυθεν εἰς ἡμᾶς, αὐτὰ δαίξει τοῦ καλοῦ Δωροθέου τὰ ῥήματα, ἀπρὸς ἡμᾶς δωροφωρῶν τὸ χειρόγραφον ἐπιστέλλει.

(Ἀπόσπασμα τῆς Δωροθέου Ἐπιστολῆς).

« Ἐπεὶ δὲ περὶ φιλίας ὁ λόγος, σὺ δ' ἴσως οὐ παύῃ τῆς σιωπῆς μου καταμεμφόμενος, φέρε δὴ σοι δωροφορήσω Ἐπιστολὴν ἑτέραν περὶ φιλίας οὐκ ἄμουσον, ἀλλὰ καὶ πάσαις συλλήβδην ἐπανηθούσαν τοῦ λόγου ταῖς χάρισι· ταύτην δὲ λαβὼν τῆς σιωπῆς ὡς ἀντίποινον, σκίρτα κορυβαντιῶν, Εὐγένιον εἶναι τὸν ταύτης πατέρα μαθὼν, Εὐγένιον ἐκεῖνον τὸν πάνυ, τὸν πολὺν ἐπὶ σοφίᾳ καὶ ὄντως Μέγαν παρὰ πᾶσι τοῖς εὐῆκουσι φρενῶν κλειζόμενον· ἐφύλαττε δὲ ταύτην ἀνὴρ ἐνταῦθα περίεργος, Κρῆς τὴν Πατρίδα, Νικόλαος τοῦνομα . . . Ταύτην ἐπιμόνως παρὰ τούτου ζητήσας ἀντέγραψα, οἷαν ὅρα, ὑποσημειώσας ἐν αὐτῇ καὶ ἑλλιπῇ τινα, ὡς ἐκ τῆς ἀβλεψίας τοῦ, παρ' οὗ ἀντέγραφον, ἀντιγραφέως προκύψαντα· ἅτινα χήτει βιβλίων, ἅκων κατέλιπον ἀδιόρθωτα, σοὶ τῷ τῶν τοιοῦτων ἐθάδι θαρρόντως ἀνατιθεὶς τὴν τούτων διόρθωσιν. Οἰόμενος δὲ ταύτην εἰς τύδε τυγχάνειν ἀνέκδοτον, εὐοῖδ' ὅτι προθυμῆσθαι ταύτην ἐκδοῦναι, ὃ ἐνθερμος τοῦ Εὐγενίου σὺ θια-

σώτης, τὸ φῶς ὑπὸ τὸν μῦθον ἀδημοσίευστον λαμβάνειν οὐκ ἀνεχόμενος· τὴν τοῦ Κρητὸς δὲ τότε, παρ' οὗ ταύτην ἔλαβον, μεμψιμοιρίαν ποῦ θήσομεν; ἀλλὰ σὺ ποιεῖ τὰ δεδογμένα, καὶ τὸν ἀνθρώπον, εἴπερ ὀργισθῇ καθ' ἡμῶν ἐξιλεοῦμεν εἰς ὕστερον. Πέρας δ', ὡς ὀρᾷς, τῇ ἐπιστολῇ ἐπέθηκεν ὁ χρυσοῦς μοι Εὐγένιος ἀρχαῖόν τι Ἡρωελεγεῖον περὶ φιλίας Ἐπίγραμμα· ὦ τι καὶ ἡ ἐμὴ Καλλιόπη ἀντοφθαλμήσασα, καὶ ἐπίτεξ, οὐκ οἶδ' ὅπως, εὐρεθείσα, ἔτεκε μόλις μὲν ἕτερον, ἀλλ' ἔλαθεν ἡ δύστηνος δυστοκήσασα· φανέν δὲ τὸ νεογνὸν δηλώσει σοι τὸ λεγόμενον.»

Τοιαῦτα μὲν οὖν ἐκείνος· ἡμεῖς δὲ τὸ φίλιον τοῦτο δῶρημα φιλίῳ ἐγκολπωσάμενοι, καὶ τὰς ἀντιγραφικὰς ἀμαρτάδας, ὅσον ἀκοῇ τεκμηρήσθαι ἐπανορθωσάμενοι, τὰς τε τῶν συγγραφέων παραπομπὰς, ὅσας πύρρως ὀφθαλμῶν ἐν ἐρμηΐα βιβλίων ἡλάσκουσα αὐτοσχεδιάζειν κατήπειγεν, ὑπογράψαντες, καὶ τύποις ἐκδόντες ἀντιδωροῦμεθα μὲν κατ' ὀφειλὴν τῷ φερωνύμῳ δωρητῇ ταύτης, προσεπιμετροῦντες καὶ χάριν ἀείμνηστον, δωροφοροῦμεν δὲ τοῖς φίλοις ὁμογενέσιν, ὅσοις ἢ πρὸς τοὺς πατέρας ἡμῶν καὶ διδασκάλους ὅσῃ στοργῇ καὶ εὐλάβεια μὴ τοσοῦτον ἀπεχλιάνθη, ὥστε τὰ ἐκείνης πεπονημένα λογιζέσθαι οὐδενόσωρα.

Προσεθέμεθα δὲ τῇ περὶ τὴν ἐκδόσει, οὐ μόνον τοῦ ἐπίγραμμα, δὲ πεποιήκα Δωρόθεος εἰς τὴν περὶ φιλίας ταύτην Ἐπιστολὴν, ἀλλὰ καὶ, Α'. τοῦ αὐτοῦ Εὐγενίου τοῦ Βουλγάρως ἀκροστιχίδα ἐξάστιχον ἐν Ἡρώφ τῷ μέτρῳ πρὸς τὸν ἐν μακαρίοις Σέργιον τὸν Μακρᾶιον, τὸν τῆς Κωνσταντινουπολίτιδος Ἀκαδημίας Ἀρχιδιδάσκαλον, ἣν ἀντεγράψαμεν ἐξ αὐτογράφου σεσημειωμένου ἐν τινὶ ἀντιτύπῳ τῆς Οὐργιλίου Μάρωνος μεταφράσεως, ἀποκειμένη ἐν τῇ κατὰ τὸ Φανάριον βιβλιοθήκῃ τοῦ Παναγίου-Τάφου· ταύτην δὲ ποτε ἰδὼν καὶ ἐνθους πρὸς τὸν γραφικὸν χαρκατῆρα τοῦ Εὐγενίου γενόμενος ὁ τῆς ἐκείνου δόξης ἐφάμιλλος καθ' ἡμᾶς καὶ τῆς σοφίας κληρονόμος πεδᾶσμος Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ὑπέγραψε τοῖς Εὐγενιακοῖς γράμμασι δίστιχον Ἡρωελεγεῖον, ὃ δὴ καὶ ἡμεῖς συνίμα τῇ ἀκροστιχίδι δημοσιεύομεν. Β'. Ἐπίγραμμα Ἡρωελεγεῖον Σεργίου Μακρᾶίου εἰς τὸν θάνατον τοῦ ἀθανάτου Εὐγενίου. Γ'. Ἐπίγραμμα ἕτερον εἰς τὴν σοφὴν διαδᾶ, Εὐγένιον τὸν Βούλγαρην, καὶ Νικηφόρον τὸν Θεοτόκην, συντεθὲν πρὸς γύμνασιν παρὰ τίνος τῶν ἐν τῇ κατὰ Χάλκην Θεολογικῇ Σχολῇ παιδευομένων ἱεροποιουδαστῶν.

Οὐκ ἄκακρον δ' ἴσως ἐντυχθεὶς καὶ τάδε προσημεϊώσασθαι· ἐνέκυρσε γὰρ ἡμῖν ἀρτίως ἐντυχθεῖν καὶ συγγράμμασιν ὅλοις τοῦ το

ρωτάτου Εὐγενίου, ἀνεκδότοις τέως, ὅσα γ' ἡμᾶς εἰδέναι, ἀτινά
εἰσι Α'. « Εἰσαγωγή εἰς τὰ Ἀριθμητικὰ τοῖς κατὰ τὴν Ἀθωνιάδα
Ἀκαδημίαν τῶν Ἐπιστημῶν ἀκροωμένοις συντόμως σχεδιασθεῖ-
σα. » Β'. « Στοιχεῖα τῆς Ἀριθμητικῆς » (πληρέστερον τοῦτο καὶ
θεωρητικώτερον τοῦ προλαβόντος· ἀμφότερα δὲ πάντα διάφορα
τῶν Μαθηματικῶν στοιχείων τοῦ Σεγνέρου, ἃ Εὐγένιος μεταφρά-
σας ἐξέδωκε ἐν Λειψίᾳ 1767). Γ'. « Στοιχεῖα Γεωμετρίας » (ἴσως ἡ
αὕτη καὶ ἡ ὑπ' αὐτοῦ μεταφρασθεῖσα τοῦ Τακουετίου) Δ'. « Στοι-
χεῖα τῆς Μεταφυσικῆς ἐν τέσσαρσι βιβλίοις ἐπιτετηκμένως καὶ
εὐμεθόδως ἐκτιθέμενα. » σημειοῦται δ' ἐπὶ τοῦ κώδικος τάδε.
« Ἡ παρούσα βιβλος Μεταφυσικὴ πέλει, ἥτις συνετέθη ὑπὸ τοῦ σο-
φωτάτου Κυρίου Εὐγενίου, ἦντινα καὶ παρέδωκεν ἐν τῷ ἀγίῳ Ὄρει·
ἐτυπωθῆ δὲ μία ἐτέρᾳ, καὶ τὴ πονημάτιον τοῦ αὐτοῦ. διάφορος δ'
ὅμως πάντῃ. » Διτταὶ μέντοι ἐκδεδόνται Μεταφυσικαὶ Εὐγενίου·
ἡ μὲν μονότομος ἐκ τοῦ Λατινικοῦ μεθερμηνευθεῖσα καὶ τυπωθεῖ-
σα ἐν Βιέννῃ 1806. ἡ δὲ τρίτομος ἐνετίησι 1805. Ταῦτα δὲ
τὰ τιμαλγῇ χειρόγραφα κτησάμενος τῶν τις ἐνθάδε ἱεροσπουδα-
στῶν τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἔγνω, καὶ μάλα καλῶς, ἀναθέσθαι
τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς ἰδίας πατρίδος Ναζιανζοῦ.

Καὶ ταῦτα μὲν δὴ ταῦτα· πέρας δὲ λόγου, εὐλόγοῦμεν ἀπὸ καρ-
δίας τὸν Ὑψίστον, ὅτι ἐν οἷς ἡμᾶς δικαίως ἐπάταξεν, ἐφῆκεν ὅμως
ιλῆως οὐ παντάπασιν ἀργοῦς, οὐδ' ἀσυντελεῖς τοῖς πέλαις τὸν ἐ-
πιούσιον ἄρτον ἐν τῇ περισσῇ ἀχλύϊ καταναλίσκειν, ἀλλ' ἠξίωσεν
ἄλλων τέτινων ἐκδότας γενέσθαι, καὶ μάλιστα τῆς περὶ φιλίας
ταύτης ἀξιολόγου Ἐπιστολῆς τοῦ κλεινοῦ Εὐγενίου, οὗτινος κατὰ
διδασκαλικὴν γενεαλογίαν δισέγγονα νήπια πεφυκέναι ἐναβρυνό-
μεθα, ἐκεῖνου προπάππου ἀναγεγραμμένοι.

» Τοίης γάρ γενεῆς τε καὶ αἵματος εὐχόμεθ' εἶναι. »

Ἐν Χάλκῃ ἐν τῇ Μονῇ τῆς Ἀγίας Τριάδος

αωμθ'. Φευρουαρίου 5'.

Ο ΕΚΔΟΤΗΣ.

ΕΠΙΓΡΑΜΜΑ

Δωροθέου Ἀρχιμανδρίτου

ὦ φθέγμ' Εὐγενίου· ὡς εὐμαθὲς αὐτῷς ἐκείνῳ
Φώνημα κλύω χεῖλεος ἀθανάτου.
Χρύσεα μὲν φιλίας πέρι καὶ σοφὰ πάντ' ἀποφαίνει.
Ναί, Πάτερ, εὐδαίμων, πιστὸν ὅς εὔρε φίλον.
Ἐν φιλίῃ δὲ δόλος μέγα πῆμ' ἀκάκοισι βροτοῖσι·
Τύπτει σκορπίος ὥς, μείλιχα μειδιάων.

ΕΤΕΡΟΝ

Τοῦ Ἐκδότου.

Ἡ μάλα φίλτατος ἦσθα Θεῷ τ', ἀνδράσι τε πᾶσιν,
Ἐν ζωῷς τελέθων, ἄφθιτε Εὐγένιε.
Νῦν δ' αὖ τοὺς δ' ἱερῆς φιλίας θεσμοὺς ἀγορεύσας,
Συμπάντων φίλος εἶ, τῶν τε τριῶν ὁ τρίτος.

RECAPITULATION

THEY ARE THE

1. The first of the three main parts of the book is a general introduction to the subject of the book. It is a very short and simple introduction, but it is very important. It is the first of the three main parts of the book, and it is the first of the three main parts of the book.

RECAPITULATION

THEY ARE THE

1. The first of the three main parts of the book is a general introduction to the subject of the book. It is a very short and simple introduction, but it is very important. It is the first of the three main parts of the book, and it is the first of the three main parts of the book.

ΕΥΓΕΝΙΟΝ

ΙΕΡΟΔΙΑΚΟΝΟΥ ΤΟΥ ΒΟΥΛΓΑΡΕΩΣ

ΠΕΡΙ

ΦΙΛΙΑΣ

Τῷ Εὐγενεστάτῳ καὶ ἐλλογιμωτάτῳ καὶ φίλων ἐμοὶ τιμαλφεστάτῳ, Κυρίῳ Κυρίῳ Ρωδέρτῳ Στίβενσεν, (α) εὐπατρίδι Ἀγγλῳ, τὴν ἐκ κέντρου ψυχῆς εἰλικρινεστάτην πρόσκλησιν.

ΟΥΤΕ γλυκύτερον ἄλλο πρόβλημα, οὔτε ὠφελιμώτερον ἄλλο, οὔτε ἀξιοσπουδαστότερον ἐγὼ κρίνω, ὢ φίλων ἐμοὶ ἄειστε! ἀπὸ τοῦ πρόβλημα τοῦ περὶ φιλίας, τὸ ὅποιον εἰς τὴν διὰ γραμμάτων σπουδαίαν ὑμῶν διατριβὴν προβάλλεις εἰς ἔρευναν. Ἐπειδὴ τί γλυκύτερον φιλίας; τί χρησιμώτερον; τί θεϊώτερον;— οὐδὲν. Ὄθεν, ὅσον ἐπαινῶ τὴν σὴν Λογιότητα εἰς τὴν ἐκλογὴν, ὅπου ἔκαμε, τόσον χαίρω κατ' ἐμαυτὸν εἰς τὴν ἀφορμὴν, ὅπου ἔλαβον νὰ γράψω κάποιόν τι, ὅσον τοῦ κειροῦ τοῦ στενὸν καὶ τῶν ἄλλων ἀσχολιῶν μου τὸ πλῆθος συγχωροῦσιν, εἰς μίαν τόσον ἀξιόλογον, ὠφέλιμον, καὶ γλυκεῖαν ὑπόθεσιν.

ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΦΙΛΙΑ

Εἶναι λοιπὸν ἡ φιλία, κατὰ κοινὴν κρίσιν ὅλων τῶν σοφῶν, μία

(α) Σημ. τοῦ Εκκλ. Στίβενσεν· ἐγὼ τὸ χειρόγραφον δοκεῖ δέ μοι γραπτέον μᾶλλον Στήβενς ἢ Στήβενσον (Αγγλ. Steivns). Ἡ μετὰ τῆς πατρωνυμικῆς καταλήξεως Steivnsson· τίς δὲ αὐτοῦ ὁ Εὐπατρίδης Ἀγγλος οὐκ ἔχουεν λέγειν, πλὴν ἡμέτερον τυγχάνει ὢν υἱός, ἢ ἄλλος συγγενὴς Ἰωάννου τινὸς Στήβενς Εὐγενεὺς Λονδινίου, ἀκμάσαςτος περὶ τὰ τέλη τῆς παρελθούσης ἑκατοτατηρίδος καὶ κατατρίφαντος, ὅλον τὸν βίον εἰς τὸ ὑποσηματίζειν τὸν διασημώτατον Ποιανὴν Σακκωσπῆρον· Ἀλλ' ὅστις πότε ἂν ἡ φίλος εἴηαι τοῖς Ἑλλησι, φίλος γεγενηὸς τοῦ Εὐγενίου, καὶ τῶν περὶ φιλίας λόγων ὑπόθεσις.

νει καὶ εἰς τὰ περιλαβόμενα ἐκεῖνα.

“ Γέρον γέρον· τὶ γλωτταν ἡδίστην· εχει.

“ Παις παιδί, καὶ γυναικί· πρόσσωρον γυνή.

“ Νοτῶν τ' ἀνὴρ νοσεῦντι, καὶ δυσπραξία

“ Ληφθεὶς ἐπ' ὁδὸς ἐστὶ τῷ περιωμένῳ „ (α)

Διὰ τοῦτο καὶ εἰς τὰς μακρὰς ξενιτείας ἀνάμεσα εἰς τὰ ἀλλογενῆ καὶ ἑτερόγλωσσα ἔθνη, οἱ ὁμογενεῖς καὶ ὁμόγλωσσοι φαίνονται φίλοι, ἀγκαλὰ τὴν ἀρχὴν μηδὲ γινώσκουσι· διὰ τὶ ἐμπροσθεν εἰς τὴν μεγάλην πρὸς τοὺς ἄλλους διαφορὰν, μεγάλη καὶ δυνατὴ εἰς σύνδεσμον φιλίας γίνεται καὶ ἡ παραμικρὰ ὁμοιότης. Ὄθεν ὁ Φιλοκτῆτης ἐκεῖνος, εἰς τὴν χρυσὴν ἐκεῖ Νῆσον, δέκα εἰτη μεμονωμένος ζήσας, ὡς ἤκουσε τὸν Νεοπτόλεμον ἐλληνίζοντα τὴν φωνὴν « ὦ φίλτατον (ἐκράζειν)

“ ὦ φίλτατον φῶντα! φεῦ· τὸ καὶ λαβεῖν

“ προσφθίγμα τοιούτ' ἀνδρὸς ἐν χρόνῳ μακρῷ! „ (β)

Τόσον φιλητὸν εἶναι τὸ σύμφωνον καὶ οἰκεῖον. Καὶ ἡ γνώμη λοιπὸν ἐκεῖνων, ὅπου ἀρχὴν εἶπον φιλίας τὴν ἀνομοιότητα, εἶναι ἓνας σαφὲς παραλογισμὸς, διατὶ στοχαζόμενοι τοῦτο μόνον, ὅτι ὁ φίλος πρέπει νὰ ὠφελῇται ἀπὸ τὸν φίλον, καὶ ὅτι ὠφελεῖται, ὅταν ᾖ διὰ διαφορῶν ἐπιτηδευμάτων καὶ ἄλλου ἐπαγγέλματος, ἀπέδειξαν τοὺς πάντας, καθὼς ἀστείως ὁ Ἀριστοτέλης εἶπε « Κερραμεῖς τε καὶ τέκτονας. » (γ) Γνώμη σφαλερὰ, ἡ ὁποία μετροῦσα τὴν φιλίαν μὲ τὸ κέρδος καὶ μὲ τὸ συμφέρον μόνον, ἢ καὶ μὲ τὴν ἡδονήν, θυμαστὸν δὲν εἶναι, ἀντὶ τὴν στηρίξιν εἰς τὴν ἀνομοιότητα. Ἀλλ' ἡ φιλία εἶναι

Β'. Κλίσις δύο ψυχῶν, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἡ μία ἀγαπᾷ τὸ καλὸν, ὅχι καθὸ τὸ ἀπολαμβάνει· αὐτὴ, ἀμὴ καθὸ εἶναι καλὸν τῆς ἄλλης. Καὶ δὲν ἀποβλέπει λοιπὸν ὁ φίλος οὔτε εἰς τὴν ἡδονήν, ὅπου τέρπει, οὔτε εἰς τὸ κέρδος, ὅπου τὸν ὠφελεῖ, ἀμὴ ἀποβλέπει εἰς τὸ καλὸν, ὅπου χαρακτηρίζει καὶ τελειοποιεῖ ἐκεῖνον, ὅπου ἀγαπᾷ. ὡς καλὸν ἐκεῖνου, ὅχι ὡς ἴδιον ἐαυτοῦ· καὶ μέτρον ἔχει τῆς ἀγάπης τοῦ φιλουμένου τὴν ἀγάπην τὴν ἰδίαν. Ὄθεν, ἀνδρὲς ἀγαπᾷ ἐκεῖνον περισσότερον ἀπὸ τὸν ἐαυτόν του (« φιλεῖ δ' ἐαυτοῦ πλείον οὐδεὶς οὐδένα ») δὲν ἀγαπᾷ ὅμως οὔτε τὸν ἐαυτόν του περισσότερον ἀπὸ τὸν φίλον, ἀμὴ ἀγαπᾷ τὸν ἐαυτόν του εἰς τὸν φίλον του, καὶ ἀγαπᾷ τὸν φίλον του εἰς τὸν ἐαυτόν του. Καὶ γίνεται τοιοῦτοτρόπως, ὡς ὁ Ζήνων ὁ Κιτιεὺς ἔλεγεν, ἢ ὁ Πυθαγόρας, κατ' ἄλλους « ὁ φίλος ἄλλος ἐγώ ». (δ)

ΣΤ'. Εἶναι, τέλος πάντων, ἡ φιλία Κλίσις ψυχῆς, ἡ ὁποία ἀ-

(α) Παρὰ Πλευταρχῷ ἐνθα ἀνωτ. στ'. (β) Σοφιστ. φιλοκ. 234. (γ) Η-θικ. γ'. α'. (δ) Διογ. Λαέρτ.

γαπᾶ εἰς τὸν φίλον ὄχι ἀπλῶς τὸ καλόν, ἀλλὰ τὸ κυρίως καλόν. Ὡς καλὸν εἶναι κατ' Ἀριστοτέλην, ἢ ἡδὺ, καὶ εὐφραίνει μὲ τὴν ἀπόλαυσιν, ἢ συμφέρον, καὶ ὠφελεῖ μὲ τὴν ἀπόκτησιν, ἢ ἀγαθόν, καὶ κατχσταινέει τὸν ἔχοντα εὐδαίμονα, καὶ ἐπαινετὸν μὲ τὴν ἑξιν (α)· καὶ τοῦτο, τὸ ὁποῖον εἶναι κυρίως ἀγαθόν, εἶναι ὁ ὅρος, πρὸς ὃν πρέπει ν' ἀποτείνεται ἐξαίρετως ἡ ἀληθινή φιλία· ἐπειδὴ ἡ φιλία πρέπει νὰ ᾖ καθ' αὐτὴν ἐδραία καὶ ἀμετακίνητος· καὶ ἐπομένως ἀνάγκη εἶναι νὰ ἐποικοδομηταί εἰς πράγματα ἀκλόνητα καὶ μὴ σαλευόμενα. Ἀλλ' οὔτε τὰ ἡδέα ἐκεῖνα λεγόμενα ἀγαθὰ εἶναι μόνιμα, οὔτε τὰ συμφέροντα καὶ ἐπικερδῆ εἶναι τοιαῦτα· ἐκεῖνα καὶ φέρουσι κῆρον, καὶ φθείρονται μὲ τὸν καιρόν. Ταῦτα ἂν δὲν προσενῶσι χορτασμὸν, δὲν ἔχουσιν οὔτε στάσιν. • Μόνη ἡ ἀρετὴ τὸ κυρίως ἀγαθόν· οὔτε δίδει χορτασμὸν, ὡς ἐκεῖνα, διὰ τὴν « οὐκ ἔστι κῆρος τῶν καλῶν » (β) οὔτε πάσχει ὀλιγόστευσιν, ὡς ταῦτα. Αὕτη πλουτίζει τὸν ἀπολαμβάνοντα, χωρὶς νὰ πτωχεύσῃ τὸν μεταδιδόντα, μῆτε μαραινόμενη ἀπὸ τὸν χρόνον, μῆτε σαλευομένη ἀπὸ τὴν τύχην. Ὅσον προχωρεῖ, τόσο αὐξάνει, ὅσον αὐξάνει τόσο στήριζεται. « Ἀρετὴ δ' ἐμπεδον αἰεὶ » (γ). Στερεὰ καὶ ἀμετακίνητος, συσταίνει τὴν φιλίαν τὴν γνησίαν καὶ ἀδιάλυτον. Ὅθεν ἐμφιλοσοφώτατα ὁ Σταγειρίτης ἔκρινεν, ὅτι αἱ φιλῖαι, ὅπου θεμελιόνονται εἰς τὸ ἡδὺ καὶ εἰς τὸ συμφέρον « κατὰ συμβεβηκός φιλικῇ αὐταὶ εἰσι, καὶ εὐδιάλυτοι δὲ αἱ τοιαῦταί εἰσι, μὴ διαμενόντων αὐτῶν ὁμοίων· ἐάν γὰρ μηκέτι ἡδεῖς, ἢ χρήσιμοι ὦσι, παύονται φιλοῦντες· τελεία δὲ ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία, καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίως » (δ). Καὶ πρὸς τοῦτοις, πῶς ἤθελεν ὀνομάσει τινὰς φιλίαν ἐκείνην, ἡ ὁποία δὲν ἀγαπᾷ τὸν φίλον διὰ τὸν φίλον αὐτόν, ἐμὴ διὰ τὴν ἰδίαν ἢ ἡδονὴν, ἢ ὠφέλειαν; « Οὐ γὰρ ἐστὶν ὅς ποτ' ἐστὶν ὁ φιλούμενος ταύτῃ φιλεῖται, ἀλλ' ἢ πορίζουσιν, οἱ μὲν ἀγαθόν τι, οἱ δὲ ἡδονήν· ὁ φίλος ὅμως ὁ ἀληθὴς (καθὼς εἶπομεν) θέλει τὸ καλὸν εἰς τὸν φίλον δι' αὐτόν τὸν φίλον. « Οἱ δὲ βουλομένοι τ' ἀγαθὰ τοῖς φίλοις ἐκείνων ἔνεκα, μάλιστα φίλοι » (ε).

ΤΙΝΕΣ ΟΙ ΦΙΛΙΚΟΙ, ΚΑΙ ΤΙΝΕΣ ΟΙ.

Ἀπὸ αὐτὰ γίνεται φανερόν, ποῖοι εἶναι εὐδιάθετοι εἰς φιλίαν τὴν ἀληθινήν, καὶ ποῖοι ὄχι.

Α'. Ὁ καθ' ὑπερβολὴν φίλαυτος κινδυνεύει νὰ ᾖ καὶ ἄφελος.

« Λίαν σικυτὸν φίλῶν οὐχ ἔξεις φίλον. »

(α) Ἐνθα ἀνωτ. ἡ'. γ'.
(δ) Αὐτοῖθ. (ε) Αὐτοῖθ.

(β) Θεόγν. στ. 315.

(γ) καθ. κ. γ'.

καὶ ἡ φιλαυτία (τὸ ὅποιον εἶναι ἐλάττωμα, καθὼς ὁ Πλάτων ἐλεγε, συγγνωστὸν, διατὶ εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν κοινόν. «Οὐκ ἔστιν οὐδεὶς, ὅστις οὐχ αὐτὸν φιλεῖ.»), ὅταν ὑπερβαίνει τὰ δίκαια μέτρα, ἀναιροῦσα τὴν ἀληθῆ φιλίαν, ἀποδέχεται τὴν κολακείαν· «ὁ γὰρ λοιδορούμενος φιλοκόλαξ, σφόδρα φίλαυτός ἐστι.» (α) Πλὴν αὕτη εἶναι μία ὑπόθεσις, ἡ ὁποία χρειάζεται ἀκριβέστερον διορισμόν. Εἶναι μίᾳ φιλαυτία ψεκτὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος προκρίνει τὸν ἑαυτὸν τοῦ ἀπὸ τούτων ἄλλους εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τῶν ἐξωτερικῶν ἀγαθῶν, «ἐαυτῷ ἀπονέμων τὸ πλεῖον ἐν χρήμασι καὶ τιμαῖς, καὶ ἡδοναῖς ταῖς σωματικαῖς.» (β) Εἶναι ἄλλη φιλαυτία, διὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἄνθρωπος θέλει νὰ προέχῃ ἀπὸ τούτων ἄλλους εἰς τὴν πράξιν τῶν ἀρετῶν «σπουδάζων τὰ δίκαια πράττειν αὐτὸς μάλιστα πάντων, ἢ τὰ σώφρονα, ἢ ὁποιοῦν ἄλλα τῶν κατὰ τὰς ἀρετὰς.» (γ) Ἀπὸ τὰς δύο αὐτὰς φιλαυτίας, ἡ πρώτη δὲν εἶναι κυρίως φιλαυτία, διότι ἀγαπῶντας δι' αὐτῆς ὁ ἄνθρωπος τὰ ἐκτός. δὲν ἀγαπᾷ κυρίως ἑαυτὸν, ὅστις εἶναι ὁ ἑσὼ ἄνθρωπος· ἡ δευτέρα εἶναι φιλαυτία κυριωτάτη, διατὶ μὲ αὐτὴν ἐπιθυμῶν νὰ εὐδοκίμῃ ὁ φίλαυτος εἰς τὰ τῆς ψυχῆς, ἢ τις εἶναι ὁ κυρίως ἄνθρωπος, ἀγαπᾷ κυρίως ἑαυτόν. Κατ' αὐτὴν τὴν διαίρεσιν, ἡ κυρία καὶ ἐπαινετὴ ἡ φιλαυτία δὲν ἐμποδίζει, μάλιστα συσταίνει τὴν φιλίαν· διατὶ ὁ σπουδαῖος καὶ φιλόγαθος φίλαυτος ὅλα παραιτεῖται διὰ τὸν φίλον· καὶ τιμὰς, καὶ κέρδη, καὶ ἀπολαύσεις, καὶ αὐτὴν, ἂν χρειασθῇ, τὴν ζωὴν. «Προίεται γὰρ καὶ χρήματα καὶ τιμὰς, καὶ ὅπως τὰ περιμάχῃ ἀγαθὰ.» (δ) καὶ εὐχαριστεῖται αὐτὸς ὃ ἀπολαμβάνῃ τὴν χάριν τῆς μεγαλοψύχου αὐτῆς παραιτήσεως, ἡ ὁποία εἶναι κυρίως καλὸν «περιποιούμενος ἑαυτῷ τὸ καλόν· «τὸ γὰρ μεῖζον ἀγαθὸν ἑαυτῷ ἀπονέμει.» Ἡ ἄλλη φιλαυτία ἡ κακὴ καὶ ἐπίφογος ἐξ ἐναντίας ἀναιρεῖ τὴν φιλίαν· καὶ κατ' αὐτὴν οἱ φίλαυτοὶ φερόμενοι κατὰ πάντα πλεονεκτικῶς, μὴδὲ προθυμούμενοι παντελῶς εἰς τὰς χρείας, ἢ τὴν ὠφέλειαν τῶν ἄλλων, εἶναι καὶ παντελῶς ἄφιλοι.

Β'. Οἱ φιλόργυροι καὶ πλεονεκτικοὶ τὸν τρόπον, εἰς φιλίαν φαίνονται καὶ αὐτοὶ ὅχι τόσον ἐπιτήδριοι. Αὐτοὶ δύσκολον εἶναι νὰ στοχάζωνται τὸ κέρδος τοῦ φίλου ὡς ἰδίον, πολὺ δυσκολώτερον νὰ προθυμῶνται εἰς τὰς χρείας τοῦ, καὶ νὰ τὸν προφθάνουν ἐκ τῶν ἰδίων βλέπουσι πάντοτε εἰς τὸ συμφέρον τὸ ἴδιον, καὶ δὲν ἀποβλέπουσι τὸ τοῦ φίλου ὡς ἰδίον· ἡ φιλία τῶν τοιούτων ταῖς

(α) Πλούταρχ. πῶς χρὴ διαλύν. φίλ. καλ. α'. (β) Ἀριστο. ἠθικ. βίβλ. θ'.
 γ'. (γ) Αὐτοῖ. (δ) αὐτοῖ.

περισσότεραις φεραῖς ἀρχίζει μὲ τὴν χρεῖαν, καὶ μὲ αὐτὴν τελιώνει. «Οἱ δὲ διὰ τὸ χρήσιμον ὄντες φίλοι, ἅμα τῷ συμφέροντι διαλύονται.» (α) Ὅθεν φυσικὰ ὁ ἐλευθέριος καὶ μεγαλόψυχος ἄνθρωπος εἶναι φιλικός.

Γ'. Εἰς φιλίαν ἀνεπιτήδειοι εἶναι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι δὲν κρατοῦσι μυστικά τὰ ἀπόρρητα· ἅς ᾔναι τ' ἄλλα καλοὶ, δίκαιοι, φιλικοὶ· ἂν ἔχουν αὐτὸ τὸ ἐλάττωμα, καὶ εἶναι ἄνθρωποι (καθὼς εἶναι πολλοὶ), ὅπου εὐκόλῃ ἀνοίγουν τὴν καρδίαν τοὺς εἰς καθ' ἕνα, ὥσῃ νὰ εἶχον ἓνα μέγα κακὸν εἰς τὸν στόμαχον, καὶ νὰ ἐπασχον μὲ κάθε τρόπον νὰ τὸ ἐξεμέσουν· πῶς δύναται τις εἰς τοιοῦτους νὰ λάβῃ θάρρος ν' ἀνακαλύψῃ τὰ κεκρυμμένα;

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος οὐδεὶς γλυκέως συναναστρέφεται μὲ τοὺς λάλους. «Ἦδ' ὃν γέτοι πονηροῖς ὁμιλοῦσιν ἐπιδεξίους, ἢ χρηστοῖς ἀδόλεσχοις.» (β) διὰτι οἱ ἀδόλεσχοι «Ἀδικοῦσι τοὺς φίλους, ὠφελοῦσι τοὺς ἐχθρούς, ἑαυτοὺς ἀπολλύουσι.» διὰ μόνον τὸ τρίτον δίκαιοι.

Δ'. Οἱ εὐήθεις καὶ ἡλίθιοι. καὶ, νὰ εἰπῶ ἔτζι, παχεῖς κατὰ τὸν νοῦν ἄνθρωποι, καὶ εἰς τὰς κρίσεις ἀφρεῖς, ἐάν καὶ λάβωσί ποτε μικρὸν σπινθῆρα φιλίας εἰς τὴν ψυχὴν, δὲν ἀνάπτουσιν ὅμως εἰς φλόγας· ἐπειδὴ, ὅσον ὀλιγώτερον κρίνουν τὸ ἀγαθόν, τόσον ὀλιγώτερον θέλγονται, καὶ ἀκολουθῶς τόσον ὀλιγώτερον φιλοῦσι, καὶ ἀναλόγως ἀντιφιλοῦνται. «Διὰ τοῦτο ἐν τῇ τῶν ἀψύχων φιλήσει οὐ λέγεται φιλία· οὐ γὰρ ἔστιν ἀντιφίλησις, καὶ ἡ εὖνοια ἐν ἀντιπεπονθότων φιλία.» (γ) οἱ δὲ τοιοῦτοι (διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τοῦ Ἀριστοτέλους τὴν φράσιν), εἶναι ὡς, «τὰ Περικύον· εἴτα οὔτε κρίσιν ἔχουσιν οὔτοι νὰ ἐκλέξωσι τὸν ἀγαθὸν φίλον, οὔτε φιλητοὶ ἔσως εἰς οὐδέν· τῶν ἀγαθῶν ἤθελαν φανῶσιν, ὡς ἀγαθοὶ, ἀλλ' ἢ ὡς ἡδεῖς, ἢ ὡς χρήσιμοι τρόπον τινά. Εἰς ταῦτα ὁμως ἡ φιλία ἢ ἀληθὴς δὲν στηρίζεται.

Ε'. Οἱ διεφθαρμένοι κατὰ τὰ ἥθη, εἶναι καὶ αὐτοὶ εἰς φιλίαν ἀνεπιτήδειοι. Ἐπειδὴ ἐντροφῶντες εἰς τὰ κακὰ, καὶ ἡ θειγόμενοι ἀπὸ τὴν ἡδονὴν, ἢ σφοδρῶν ἀπὸ τὸ κέρδος, καὶ εἰς κάθε εἶδος κακίας ἐντρέχεις ὄντες καὶ εὐκολοὶ, πῶς εἶναι δυνατόν νὰ ᾔναι εἰλικρινεῖς ἐρασταὶ τῶν ἐραστῶν (δ) εἰς τοὺς ἄλλους, ἢ πῶς εἶναι τρόπος νὰ ᾔναι ὁμοιοπαθεῖς καὶ σύμφωνοι κατὰ τὰς διαθέσεις τῆς ψυχῆς καὶ τὰ ἐπιτηδεύματα μὲ τοὺς ἀγαθοὺς ἄνδρας;

(α) Ηθ. κ. Κεφ. η'. δ. (β) Πλούταρχ. περὶ Ἀδολεσχίας. (γ) Ἀριστ. κ. θ. κ. β. (δ) ἴσως γράφ. ἐραστῶν.

«Τελεία δ' ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία, καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίως.» (α)

ΣΤ'. Οἱ Γέροντες κατὰ τὴν ἡλικίαν, ἂν δὲν ἔσθασαν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ν' ἀποκτήσουν τὸν φίλον, εἰς τὸ γῆρας δὲν εἶναι εὐκόλον νὰ φιλιωθῶν. Αἰτίαι εἶναι πολλαί· φυσικὰ ὁ γέρον ἀποβλέπει εἰς τὴν ἰδίαν ὠφέλειαν. «Μάλιστα ἐν τοῖς Πρεσβύταις ἡ τοιαύτη φιλία δοκεῖ γίνεσθαι· οὐ γὰρ τὸ ἡδὺ οἱ τηλικούτοι διώκουσι, ἀλλὰ τὸ ὠφελίμον.» (β) Φυσικὰ ὁ γέρον ἀγαπᾷ τὴν μόνωσιν, καὶ ἡ φιλία θέλει τοὺς φίλους, ὅσον εἶναι δυνατὸν, ἀχωρίστους, καὶ τοὺς παρακινεῖ νὰ συντημερεύωσιν. «Οὐ πάνυ δὲ οἱ τοιοῦτοι οὐδὲ συζῶσι μετ' ἀλλήλων.» (γ) Φυσικὰ ὁ γέρον εἶναι δυσάρεστος, εἶναι δύσκολος, εἶναι βαρὺς. «Ἐν δὲ τοῖς στρυφνοῖς καὶ πρεσβυτικοῖς ἥττων γίνεται ἡ φιλία, ὅσω δυσκολώτεροί εἰσι, καὶ ἥττον ταῖς ὁμιλίαις χαίρουσιν.» (δ)

Ζ'. Ἐπὶ τοῦτοις οἱ νέοι, οὐδ' αὐτοὶ δὲν εἶναι εἰς τὴν ἀληθινὴν φιλίαν πολλὰ δεξιοὶ δι' αἰτίας ὅχι ολίγας· Ἡ ζῆσις τῆς νεαρᾶς ἡλικίας, ὁ βρασμὸς τῶν παθῶν, ἡ ἐλλειψις τῆς ἐμπειρίας τῶν τοῦ κόσμου πραγμάτων, τὸ κοῦφον καὶ ἀφροῶδες καὶ ἀκατάστατον τοῦ φρονήματος, ὅλα γίνονται εἰς αὐτοὺς τῆς εἰλικρινοῦς φιλίας ἐμπόδια· διὰ τὰ πάθη εὐκολώτερον ἐκτραχηλίζονται εἰς σωματικούς ἔρωτας, παρὰ ὅπου κυνηγοῦσι τὰς ψυχικὰς φιλίας· «Κατὰ τὸ πάθος γὰρ οὗτοι ζῶσι, καὶ μάλιστα διώκουσι τὸ ἡδὺ αὐτοῖς καὶ τὸ παρὸν.» (ε) «Καὶ ἐρωτικοὶ δὲ οἱ νέοι· κατὰ πάθος γὰρ καὶ δι' ἡδονὴν τὸ πολὺ τῆς ἐρωτικοῦς.» Διὰ τὴν ἀπραξίαν πλανῶνται εἰς τὰς ἐκλογὰς τῶν φίλων, καὶ σφάλλουσι ταῖς περισσότεραις φοραῖς εἰς τὸ Πυθαγορικὸν ἐκείνο παράγγελμα, «Μὴ παντὶ χρῆναι ἐμβάλειν δεξιάν.» Διὰ τὸ ἀκατάστατον τῆς γνώμης δὲν ἔχουσι, νὰ εἰπῶ ἔτζι, τὴν φιλίαν τετράγωνον· διότι ἀλλάζουν εὐκολὰ μὲ τὴν μεταβολὴν τῆς ἡλικίας τὴν γνώμην, καὶ μὲ τὴν γνώμην τὴν φιλίαν. «Τῆς ἡλικίας δὲ μεταπιπτούσης, καὶ τὰ ἡδέα γίνεται ἔτερα· διὸ ταχέως γίνονται φίλοι, καὶ παύονται.» (ς) Καὶ τοιοῦτοι εἶναι πρὸς φιλίαν, οἱ νέοι ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι εἶναι καὶ κατὰ τὰς φρένας νέοι· ὅχι ὅμως ἐκεῖνοι, εἰς τοὺς ὁποίους, καὶ ἐπάνω εἰς τὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας, προκόπτει ὁ καρπὸς τοῦ γηραλέου φρονήματος, καθὼς ἐν σοί, φίλων ἄριστε! (μακρὸν τὰ πῆς κολακείας ἀπ' ἐκείνους, ὅπου φιλοσοφοῦσι τὰ τῆς φιλίας) μὲ ὑπερβολικὴν μου χαρὰν καὶ ἐγνώρισα, καὶ ἐθαύμασα.

(α) Ἀριστοτ. Ηθικ. γ'. 3.
τόθι. στ'.

(ε) Αὐτόθι γ'.

(β) Ηθικ. γ'. Κεφ. γ'.
(στ) Αὐτόθι.

(γ) Αὐτόθι.

(δ) Αὐτόθι.

ΠΟΣΟΝ ΣΥΜΦΕΡΟΝ ΚΑΙ ΑΝΑΓΚΑΙΟΝ Η ΦΙΛΙΑ.

Πόσον ἀναγκαῖον πρᾶγμα εἶναι εἰς τὸν ἄνθρωπον ἡ φιλία, μάλιστα τινὰς δύναται μὲ τὸν λόγον ἀξίως νὰ τὸ παραστήσῃ.

Α'. Ἀναγκαῖα εἶναι καθ' αὐτὴν θεωρουμένη, ὡς μὲν ἀρετὴ. «Ἐστι γὰρ ἀρετὴ τις καὶ μετ' ἀρετῆς.» (α) καὶ σημεῖον, ὅτι τοὺς φιλικούς, ὡς ἀγαθοὺς ἄνδρας, ἐπαινοῦσιν οἱ πάντες. Ἄν δὲ οὐδὲν ἄλλο ἐσύμφερον εἰς τὸν ἄνθρωπον λοιπὸν ἡ φιλία, διὰ τοῦτο καὶ μόνον, ἐπειδὴ εἶναι μία ἀρετὴ ἡ ὅποια στολίζει τὴν ψυχὴν, καὶ κατασταίνει τὸν ἄνθρωπον ἀξιεπαινον, πρέπει νὰ τὴν γνωρίσωμεν, ὡς πρᾶγμα συμφερώτατον καὶ ἀναγκαϊότατον.

Β'. Ὅτι ἡ φιλία φαίνεται ἓνα παρακολούθημα ἰδιάζον εἰς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν· διατὶ τὸ λογικὸν ζῶον εἶναι φύσει συναγελαστικόν, καὶ φεύγει, ὅσον εἶναι δυνατόν, τὴν ἐρημίαν καὶ τὴν μόνωσιν· ὅθεν «Μονῆρες» ἔλεγεν ὁ Πλάτων (ἀν ἐνθυμοῦμαι) «ὅτι ἤτοι θεῖον, ἢ θηριῶδες.» (β) Ἀναγκαῖα λοιπὸν καὶ κατὰ τοῦτο δέικνυται ἡ φιλία, διατὶ χωρὶς αὐτὴν, συναναστροφή τερπνὴ καὶ γλυκεία δὲν γίνεται.

Γ'. Ἀναγκαϊότατον ἡ φιλία ὅχι μόνον μεταξὺ τῶν κατὰ μέρος ἀνθρώπων, ἀλλὰ (καὶ) μεταξὺ τῶν διαφόρων τάξεων μιᾶς πολιτείας, καὶ μεταξὺ διαφόρων πολιτειῶν ἐνὸς Βασιλείου, καὶ μεταξὺ διαφόρων Βασιλείων ἐνὸς μέρους τῆς γῆς· διατὶ μὲ αὐτὴν βασιλεύει ἡ γλυκυτάτη εἰρήνη, καὶ ὁ θηριῶδης πόλεμος ἀναίρεται, καὶ δὲν καταρμυαίνεται ἡ γῆ μὲ τὴν ἀπάνθρωπον τῶν ὁμογενῶν αἱματοχυσίαν. Ἦσυχάζει μὲ τὴν εἰρήνην τῶν ἐθνῶν ἡ ὁρμή, παύει ἡ στάσις, λείπει ἡ βία, γεωργεῖται μὲ ἐλευθερίαν ἡ γῆ, πλέεται μὲ ἀσφάλειαν ἡ θάλασσα, τελειοῦνται αἱ ἐπιστῆμαι, προκόπτουσιν αἱ τέχναι, αὐξάνει ἡ ἐμπορία, πληθύνονται τὰ συναλλάγματα· ἀπλῶς στικρίζονται, ἐνισχύονται, εὐτυχοῦσιν οἰκίαι, πόλεις, ἡγεμονίαι, Βασίλεια. Μὲ τὴν φιλίαν καὶ νόμοι κρατοῦσι, καὶ τὸ δίκαιον ἔχει τὸν τόπον του· μάλιστα ἐκεῖ, ὅπου βασιλεύει ἡ φιλία, καὶ οἱ νόμοι εἶναι περιτοί, καὶ ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶναι εἰς χρῆσιν, καθὼς ἄριστα τὸ ἐσημεῖωσεν ὁ Ἀριστοτέλης «Φιλῶν μὲν ὄντων, οὐδὲν δεῖ δικαιοσύνης, δίκαιοι δὲ ὄντες προσδέονται φιλίαν.» (γ) διατὶ ἡ φιλία φυλάττει τοὺς ὅρους τοῦ δικαίου, ἀμὴ ἡ δικαιοσύνη, δὲν συσταίνει τὸν σόνδεσμόν τῆς φιλίας.

Δ'. Ἀναγκαϊότατον ἡ φιλία εἰς τὸν ἄνθρωπον, καὶ εἰς ὅποιον· ὅποτε κατὰστασιν τὸν θεωρήσης. Εὐθύς ὅπου γεννηθῇ βρέφος ἄ-

(α) Ἀπόθ. κ'. α'. (β) καὶ Πλουτ. ἐν βίῳ Πολ. (γ) Ἀπόθ. κ'. α'

παλόν, ὁ ταλαίπωρος, γυμνὸς ἀπὸ κάθε δύναμιν, ὑστερημένος ἀπὸ κάθε κρίσιν, νέος οἰκήτωρ ὁ μικρὸς τοῦ μεγάλου κόσμου, μόνην ἔχει, κατὰ πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ, τὴν φιλίαν, ὅπου συντηρεῖ καὶ τὸν φυλάττει· διὰ τοῦτο ἐνεφύτευσεν ἡ φύσις τόσῃν ἀγάπῃν εἰς τὰ σπλάγχνα τῶν γονέων πρὸς τὰ ἰδιά των γεννήματα· διὰ τοῦτο ἡ ὄψις ἐνὸς νηπιῦ ἐλκεῖ εἰς εὖνοιαν φυσικά καὶ τὰς τραχυτέρας καρδίας.

Β'. Ἀναγκαιότατον ἡ φιλία καὶ εἰς τοὺς νέους· διατὶ εἰς μίαν ἡλικίαν, εἰς τὴν ὁραίαν τὰ νέφη τῶν ἐπιθυμιῶν συσκοτίζουν τὸ φῶς τοῦ λογικοῦ, καὶ τῶν παθῶν αἱ προσβολαί, καὶ αἱ καταγιγίδες μὲ ὁρμὴν καὶ μὲ βίαν φέρουσιν ἄνω καὶ κάτω τῆς ζωῆς μας τὸ σκάφος, προξενοῦσι τὴν ζάλην εἰς τὸν κυβερνήτην νοῦν, καὶ ἀπειλοῦσιν ἀπὸ κάθε μέρος καταποντισμόν. Τότε ἡ φιλία, πόλος οὐράνιος, ἄστρον ὁδηγὸν καὶ σωτήριον, δείχνει ἀσφαλῆ καὶ γαληνὸν τὸν λιμένα.

ΣΤ'. Ἀναγκαιότατον εἰς τοὺς ἄνδρας, τοὺς ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας, διατὶ εἰς τὰς ἀμνηχανίας τῶν πραγμάτων χρειάζονται πιστὸν σύμβουλον, καὶ εἰς τὰς δυσκολίας τῶν κατορθωμάτων χρειάζονται πρόθυμον συνεργὸν καὶ συμπράκτορα. «Εἰς ἀνὴρ οὐδεὶς ἀνὴρ»· Ὁ μεγάλου ψυχος Διομήδης εἰς τὰς παρεμβολὰς τῶν Τρώων, δὲν ἀποτολμᾷ μόνος νὰ ὑπάγῃ κατὰσκοπος.

“ Ἄλλ’ εἴτις μοι ἀνὴρ ἄμ’ ἔποιτο καὶ ἄλλος,

“ Μᾶλλον θαλπωρὴ καὶ θερσαλειώτερον ἔσται

“ σύντε δὲ ἔρχομένῃ. ” (α)

Καὶ ὁ Γρικέφαλος ἐκεῖνος καὶ ἐξάφθαλμος καὶ ἐξάχειρ Γηρυόνης ἐκατόρθωσε τόσα, διατὶ μὲ τοὺς δύο φίλους ἔζη σφικτὰ ἡνωμένοι. «Ἔμοι γὰρ δοκεῖ, τρεῖς ἐκεῖνοι ἦσαν, ἅμα πράττοντες πάντα, ὥσπερ ἐστὶ δίκαιον, φίλους γε ὄντας.» (β)

Ζ'. Ἀναγκαιότατον, τέλος πάντων, εἰς τὴν ἡλικίαν τῶν γερόντων, διατὶ ἐξασθενοῦντες αὐτοὶ καὶ εἰς τὰς γνώμας (« δις πχίδες οἱ γέροντες »), καὶ περισσότερον ἔτι εἰς τὰς δυνάμεις τοῦ σώματος, καὶ εἰς ἐκεῖνας καὶ εἰς ταύτας χρειάζονται φίλον νὰ τοὺς στηρίξῃ καὶ νὰ τοὺς ἐνισχύῃ· καὶ ἴσως (Γρ. ὡς) ἐγκταλελειμένοι· τρόπον τινά, διὰ τὸ νωθρὸν καὶ δυσκίνητον, τὸ λοιπὸν τῆς ζωῆς, ἂν δὲν ἔχῃσι φίλον τινά πιστὸν νὰ τοὺς παραμιθῇ καὶ νὰ τοὺς εὐφραίνῃ.

Καὶ εἰς μὲν τὰς ἡλικίας τῶν ἀνθρώπων τόσον ἀναγκαῖον πρᾶγ-

(α) *Ιλιάδ.* κ. στίχ. 222-224.

(β) *Λουκίαν.* Τόξαρ. ἡ φιλ.

μα εἶναι ἡ φιλία· εἰς δὲ τὰς διαφόρους τῆς τύχης καταστάσεις, ὁμοίως ἀναγκαιότατον. Εὐρίσκονται εἰς πικρίας τινάς; ὁ ἀληθὴς φίλος εἶαι ὁ γλυκασμός.

“ Εἰς ὁμῶς εὖνου φωτὸς ἐμβλέψαι γλυκύ. „

«Τῷ μὲν τὸ σῶμα διατεθειμένῳ κακῶς, χρει' ἔστιν ἱατροῦ· τῷ δὲ τὴν ψυχὴν, φίλου.» (α)

“ Δύπην γὰρ εὖνους οἶδεν ἰᾶσθαι λόγος. „

ἔπεσεν εἰς ἔνδειαν; ὁ φίλος εἶναι τιμιώτερος ἀπὸ τὰ ἄσπρα·

“ Ἐν τοῖς δὲ δεινοῖς χρημάτων κρεῖσσον φίλος. „

ὁ φίλος εἶναι ἕνως θησαυρός.

“ Φίλους ἔχων νομίζει θησαυροὺς ἔχειν. „

Ἄλλ' εὐτυχεῖ; χωρὶς τοὺς φίλους τινάς, νομίζω, δὲν ἤθελε νὰ ἔχῃ τὰς μεγαλητέρας εὐτυχίας τοῦ κόσμου. «Ἄνευ φίλων οὐδεὶς ἂν ἔλοιτο ζῆν, ἔχων τὰ λοιπὰ ἀγαθὰ πάντα.» (β) διατὶ ὁ εὐτυχὴς δοκιμάζει τὴν γλυκυτέραν ἀπόλαυσιν τῶν εὐτυχημάτων του, τότε μάλιστα, ὅταν συγκοινωνῇ μὲ τοὺς φίλους· καταδιώκεται τινες; ἔχει τὸν φίλον καταφυγὴν. «Ἀδελφὸς ὑπ' ἀδελφοῦ βοηθούμενος, ὡς πόλις ὕχυρά.» (γ) Ἀμνηχανεῖ τὴν ἔξοδον μέσα εἰς πολὺπλοκον λαβύρινθον δυσεξόδων ὑποθέσεων, καὶ δὲν ἠξεύρει πῶς νὰ ἐλευθερωθῇ; ὁ φίλος εἶναι ὁ μίτος ἐκείνος τῆς Ἀριάδνης, ὅπου τὸν ἐξάγει· ὦ πόσον χρησιμεύει εἰς τὰς τοιαύτας περιστάσεις ἡ νοουθεσία τοῦ καλοῦ φίλου!

“ Ἀγαθὴ δὲ παρὰ φασίς ἀνδρὸς ἐστὶν ἐταῖρου. „ (δ)

ὦ πόσον γλυκαίνεται ἡ ψυχὴ ἀπὸ τὰς συμβουλὰς, ὅπου ἐκπηγάζουσιν ἀπὸ μίαν καρδίαν, ὅπου ἀληθῶς ἀγαπᾷ! Ἀπλῶς, δὲν εἶναι περίστασις τῆς ζωῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ ἀληθὴς φίλος δὲν φαίνεται χρήσιμος. Τί χρειάζονται περισσότερα; δὲν εἶναι τόσον ἀναγκαῖον τὸ πῦρ εἰς τὴν ζωὴν, ὅπου μᾶς θάλπει, οὔτε τὸ ὕδωρ, ὅπου μᾶς ποτίζει, ὅσον ἀναγκαῖον εἶναι ἡ φιλία· τὸ εἶπεν ὁ Κικέρων, μεταφράζοντας τὴν Ἑλληνικὴν παροιμίαν « πυρὸς καὶ ὕδατος ὁ φίλος ἀναγκασιότερος.»

ΠΟΙΑ ΕΙΝΑΙ ΤΟΤ ΠΙΣΤΟΤ ΦΙΛΟΤ ΤΑ ΓΝΩΡΙΣΜΑΤΑ.

Τὰ δὲ χαρακτηρίσματα, ὅπου γνωρίζουσι καὶ συσταίνουσι τὸν ἀληθὴ φίλον, ἀπὸ τὴν φύσιν αὐτὴν τῆς φιλίας, τὴν ὁποίαν διω-

(α) Πλούταρχ. πῶς χρὴ διακρ. κόλκκ. φίλ. (β) Ἀριστοτ. ἠθικ. η', α. (γ) Παρρύμ. 13. (δ) Πλάτ. λ. στίχ. 793.

ρίσαμεν ἀνωτέρω, εἶναι κατὰ δὴλα.

Α'. Εἶναι ὁ φίλος ὁμοιότροπος καὶ ὁμοιογνώμων μὲ τὸν φίλον, ἔχων μὲν αὐτὸς τοὺς τύπους τῶν ἡθῶν καὶ γνωμῶν καὶ προαιρέσεων καὶ ἐπιθυμιῶν τῆς ψυχῆς τοῦ φίλου ἐντετυπωμένους εἰς τὴν ψυχὴν τὴν ἰδίαν, καὶ βλέπων πάλιν τὰ ἡθῆ καὶ τὰς γνώμας καὶ τὰς προαιρέσεις καὶ τὰς ἐπιθυμίας τὰς ἑαυτοῦ μὲ ὑπερβάλλουσιν χαρὰν εἰς ἐκείνον· ἐξαιρῶ τὰ κακὰ καὶ ἄπρεπα, τὰ ὅποια δὲν ἔχουσι τόπον εἰς τὴν φιλίαν· διατὶ ἡ φιλία, ὡς ἀρετὴ, ἀναστρέφεται εἰς τὸ ἀγαθόν. «Τελεία ἐστὶν ἡ τῶν ἀγαθῶν φιλία, καὶ κατ' ἀρετὴν ὁμοίως.» (α) ὅθεν ἀκολουθεῖ ν' ἀγαπᾷ ὁ φίλος καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ὁ φίλος τοῦ ἀγαπᾷ, ἂν ὄχι δ' ἄλλο, διατὶ τὰ γνωρίζει ὡς ἀντικείμενα τοῦ πόθου τοῦ φίλου τοῦ, καὶ ὡς πρόσθεν τῆς εὐχαριστήσεώς του, τὴν ὁποίαν οὗτος χαίρεται ὡς οἰκείαν.

“ φίλοι φιλοῦσι καὶ ἅ τῆς φίλοις φίλοι. ”

Β'. Εὐφραίνεται καὶ τέρεπεται ὁ φίλος εἰς ὅσα ἔχουσιν ἀναφορὰν εἰς τὸν φίλον τοῦ ἢ δόξης, καὶ τὸν σεμνύνουσιν, ἢ ὠφελείας, καὶ τὸν χερσιμεύουσιν. Αἱ ἀξίαι, αἱ τιμαί, οἱ ἔπαινοι, αἱ φῆμαι, οἱ κρότοι, οἱ πρόσδοι, ὅπου γίνονται εἰς τὸν φιλούμενον, εἶναι τόσα καλὰ, τὰ ὅποια τὰ βλέπει ὁ φίλος μὲ ὁμμάτι φαιδρὸν, ὡτάν νὰ ἐγίνοντο εἰς τὸν ἑαυτὸν τοῦ· εἰς αὐτὰ χαίρει, καὶ ἀγαλλιᾶται, καὶ σεμνύνεται, καὶ φιλοτιμεῖται, ὡς εἰς ἀγαθὰ ἴδια. Ὁ Ἰωνάθαν ἠξέσκει, ὅτι κατὰ θεῖαν ψῆφον ἡ βασιλεία τοῦ πατρός του, ἡ ὁποία κατὰ κληρὸν ἐπιπτεν εἰς αὐτόν, μέλλει νὰ πέσῃ εἰς τὸν φίλον τοῦ Δαβὶδ, καὶ χαίρει ὡσάν νὰ ἐμελλεν ὁ ἴδιος τὰ βασιλεύσῃ. Ὁ Ἀχιλλεὺς ὁ φιλότιμος ἀγαπᾷ τὴν δόξαν νὰ φονεύσῃ αὐτὸς ὁ ἴδιος τὸν ἀντίπαλον Ἑκτορά· ὅμως εὐχαριστεῖται νὰ λάβῃ αὐτὴν τὴν εὐκλείαν ὁ φίλος τοῦ Πάτροκλος, καὶ εἰς τὸ πρόσσωπον τοῦ φίλου νομίζει, ὅτι ἀριστεύει αὐτός. Καὶ ὅταν ἡ αἰχμάλωτος Σισίγανβις, ἡ μήτηρ τοῦ νικηθέντος Δαρείου, πίπτῃ εἰς τοὺς πόδας τοῦ Ἡρακλείωνος, καὶ τὸν προσκυνῇ ὡς Βασιλέα, καὶ γνωρίζουσι τὸ σφάλμα καὶ τὴν ἀπάτην, ταρασσεται, μὴ ταραττοῦ, τῆς εἶπεν ὁ Ἀλέξανδρος παρὼν, Μὴ ταραττοῦ, ὦ Μῆτὲρ μου, καὶ αὐτὸς τὸν ὁποῖον ἐπροσκύνῃσας, Ἀλέξανδρος εἶναι· εἰς αὐτὸν ἐγὼ εἶμι ὁ προσκυνούμενος, ἡ τούτου τιμὴ εἶναι τιμὴ ἐδική μου.

Γ'. Ἐξ ἐναντίας τοῦ ἀνωτέρου· ὅτι εἶναι ἢ εἰς ἀτιμίαν, ἢ εἰς ζημίαν τοῦ φίλου, ὁ ἀληθὴς φίλος τὸ νομίζει ὡς πάθημα καὶ δυστύχημα ἐδικόν του· μάλιστα ὁ ἀληθὴς φίλος περισσότερον λυ-

(α) Ἀριστοτ. ἠθικ. η'. γ.

πειται καὶ τιτρώσκεται τὴν ψυχὴν εἰς τὰς συμφορὰς τοῦ φίλου, παρὰ εἰς τὰς ἰδίας. Ὁ Φωκίων συγχωρεῖ εἰς τὸν Νικοκλέα τὴν χάριν, ὅπου ἐξήτει νὰ πῇ ἐκεῖνος τὸ κώνειον πρῶτος, διὰ νὰ ἀποθάνῃ καὶ πρῶτος, διὰ νὰ λυπηθῇ ὁ φίλος του ὀλιγώτερον, πάσχοντας ἓνα θάνατον αὐτὸς περισσότερον ἀποθνήσκοντας δύο θανάτους: τὸν ἓνα τοῦ φίλου του, καὶ τὸν ἄλλον τὸν ἰδιον· καὶ ὁ Ψαμμήνιτος, ὁ ἄθλιος ἐκεῖνος βασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου, αἰχμάλωτος ἤδη τοῦ Πέρσου Καμβύσου, βλέπει τὴν θυγατέρα του, ὡς ἀχρεῖαν δούλην ὑδροφοροῦσαν, καὶ σιωπᾷ. Ἀλλ' βλέπει τὸν φίλον του, τὸν πρὶν εὐτυχῇ καὶ εὐδαίμονα, νὰ περιέρχεται προσαιτῶν, ὡς ἑλεος, μικρὸν τρίμμα ἄρτου διὰ νὰ θεραπεύσῃ τὴν πείναν, καὶ, ἄχ! τότε κρούει τὴν κεφαλὴν, καὶ κόπτεται, καὶ κλαίει ἀπαρηγόρητα. Ἡ πάθη τῶν ἰδίων τέκνων ἦσαν ἐδικὰ του, κατὰ νόμον φύσεως· τὰ τοῦ φίλου, κατὰ νόμον φιλίας· καὶ τῆς φιλίας ὁ νόμος εἶναι πολυλάκις καὶ τοῦ νόμου τῆς φύσεως ἰσχυρότερος.

Δ'. Ὁ ἀληθὴς φίλος ἔτοιμος εἶναι νὰ θυσιάσῃ ὄχι μόνον τὰ περὶ αὐτὸν ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν, ἂν ἡ χρεια τὸ καλέσῃ, διὰ τὸν φίλον. «Μεῖζονα ταύτης ἀγάπην οὐδεὶς δύναται δεῖξαι.» (α) αὐτὰ εἶναι τῆς ἀνθρωπίνης ἀγάπης τὸ κεφάλαιον, τὸ νὰ θύσῃ τινὰς ἑαυτὸν ὑπὲρ τῶν φίλων αὐτοῦ. Τῆς Εὐαγγελικῆς καὶ θείας τὸ ὕψος εἶναι ἄλλο, νὰ θύσῃ τινὰς τὴν ψυχὴν καὶ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν! Ἀλλὰ περὶ αὐτῆς τῆς Θεολογικῆς ἀγάπης δὲν εἶναι ἐπὶ τοῦ παρόντος ὁ λόγος ἐδῶ ἐξετάζομεν τοὺς χαρακτῆρας τῶν φίλων τῆς γῆς.

Ὁ Λάμων φυλακώνεται διὰ τὸν Πυθίαν. Ὁ Ξενοκράτης ὑπόσχε-ται τὴν κεφαλὴν του, πρὶν πάθῃ τι κακὸν ἢ τοῦ Πλάτωνος. Καὶ ἔμπροσθεν τοῦ θανάτου ὁ Πυλάδης λέγει, πῶς εἶναι ὁ Ὁρέστης, διὰ νὰ θανατωθῇ αὐτός, καὶ ὁ Ὁρέστης ἐνισχυρίζεται πῶς αὐτὸς εἶναι τῇ ἀληθείᾳ ὁ Ὁρέστης.

Ε'. Ὁ ἀληθὴς φίλος ἐπιθυμεῖ, ὅσον εἶναι δυνατόν, νὰ ᾔναι ἀπὸ τὸν φίλον του ἀχώριστος, καὶ βίαν πάσχει καὶ ἀθλιότητα κρίνει τὴν ἀπὸ τοῦ φίλου ἀπόστασιν. Ὅταν μὲ τὸν φίλον του συνημερεύῃ, ἀνάπαυσιν ἔχει καὶ τὴν πλέον μεγάλην στενοχωρίαν. Ὅταν ἀπὸ ἐκείνου εἶναι μακρὰν, στενοχωρίαν νομίζει καὶ τὴν πλέον μεγαλήτεραν ἀνάπαυσιν. Κἀμνεὶ κάθε τρόπον νὰ συνοδεύῃ ἀκόμῃ καὶ εἰς τὰς πλάνους τὸν φίλον του. Ἄν καὶ τοῦτο εἶναι ἀδύνατον, τὸν ἐνοπτριζέται συχνὰ μὲ τὴν φαντασίαν, τοῦ συνομιλεῖ μὲ τοὺς λογισμοὺς, τὸν συναναστρέφεται μὲ τὴν καρδίαν, μελετᾷ ἐκεῖνον καὶ

τὰ ἐκείνου συχνά, καὶ προβάλλει εἰς τοὺς παρόντας καὶ ἐκείνον καὶ τὰ ἐκείνου γλυκυτάτην του λόγων ὑπόθεσιν.

ΣΓ'. Ὁ ἀληθὴς φίλος ὑπηρετεῖ τὴν φίλον χωρὶς ἐλπίδα ἀνταμοιβῆς, ὁ κόπος διὰ τὸν φίλον του εἶνα γλυκὺς· καὶ ἡ δούλευσις αὕτη, τὴν ὁποίαν κάμνει, εἶναι εἰς αὐτὸν ἀνταπόδοσις· εἰς τροπον ὁποῦ ἐκεῖνος ἔχει τὴν χρεῖαν χωρὶς τὸν κόπον, καὶ οὗτος μὲ τὸν κόπον ἔχει τὴν χαρὰν.

Ζ'. Ἀκίνητος εἶναι ὁ φίλος καὶ ἀδιδαίεστος· δὲν σαλεύεται ἀπὸ διαβολῆς, δὲν ταράττεται ἀπὸ ὑποψίαν, δὲν ἀλλοιοῦται ἀπὸ ἐναντίας περιστάσεις· συμβεβηκὸς οὐδὲν, ἀφορμὴ οὐδεμία, τρόπος οὐδεὶς δύναμιν ἔχει νὰ τὸν διασείσῃ. Ὁ θάνατος αὐτὸς δύναται νὰ τοῦ παύσῃ τὰ ζωτικὰ κινήματα τῆς καὶ δίας, ἀλλ' ὅχι τὰ φιλικὰ τῆς γνώμης· καὶ ὁρθῶς καὶ τοῦτο ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλην ἐφιλοσοφήθη, «ὅτι ἡ φιλία τῶν βεβαίων, ἡ εὐδαιμονία τῶν αὐτάρκων.» Ἐκ τούτων οὖν ἔπονται οἱ τρόποι καθ' οὓς οἱ ἀληθὴς φίλοι πρέπει νὰ φέρωνται πρὸς ἀλλήλους.

Α'. Συνδιὰτριβε μὲ τὸν φίλον σου καὶ συναναστρέφου, ὅσον εἶναι δυνατόν, συχνά, παρόντα μὲν σωματικῶς, ἀπόντα δὲ διὰ γραμμάτων. Πολλοὶ ἐν τοσούτῳ εἶναι φίλοι (ἔλεγεν ὁ Θαλῆς) ἐν ὅσῳ ἔχουσι τὸν φίλον πρὸ ὀφθαλμῶν· ψευδὴς φιλία. Πολλοὶ συμβουλεύουσι πάλιν τὸ, «Σπάνιον εἵπαγε σὸν πόδα πρὸς σὸν φίλον» ἀπατώμενοι εἰς τὴν ἐκδοχὴν τοῦ φίλου, ὁποῦ διόκει ἡ τὸ συμφέρον, ἡ τὸ ἡδὺ, ἀντὶ τοῦ φίλου τοῦ εἰλικρινοῦς, ὁποῦ προτιμᾷ τὸν φίλον ἀπὸ τὴν ἡδονὴν καὶ ἀπὸ τὴν χρεῖαν.^α Ὁ Ἀριστοτέλης ἀποφαίνεται, ὅτι οἱ φίλοι πρέπει νὰ ᾔναι ἀχώριστοι καὶ νὰ συνημερεύωσι· πρέπει τὸν φίλον νὰ τὸν βλέπωσι τὰ ὅμματα τὰ σωματικά, εἰ δὲ μὴ καὶ τὰ τῆς ψυχῆς μὲ τὴν μνήμην· (α) διατὶ εἶναι καὶ ἡ φιλία μία ἕξις, καὶ πᾶσα ἕξις μὲ συχνὰς ἐνεργίας καὶ γεννᾶται, καὶ τελειοῦται, καὶ στηρίζεται, καὶ συνέχεται· ὅθεν ὁ χωρισμὸς, ἂν δὲν ἀνιερῇ ποσῶς τὴν φιλίαν (διατὶ δὲν ἀληθεύει τὸ, «τῆ τοῦ φίλου ναίοντες οὐκ εἰσὶ φίλοι») τὴν κρατεῖ ὅμως τρῶπον τινὰ νεκρὰν καὶ ἀργήν· «οἱ γὰρ τόπει οὐ διαλύουσι τὴν φιλίαν ἀπλῶς, ἀλλὰ τὴν ἐνέργειαν»· «ἐὰν χρόνιος ἡ ἀπουσία γέννιται, καὶ τῆς φιλίας δοκεῖ λήθην ποιεῖν· ὅθεν εἴρηται πολλῶν δὴ φιλίας ἀπροσηγορίᾳ διέλυσε.» (β)

Β'. Εἰς τὴν μετὰ τοῦ φίλου συναναστροφὴν ἔσο γλυκὺς καὶ χάρεις, ὅχι ἄγροικος καὶ βαρὺς· «οὐδὲ γὰρ ἀηδὴς ὁ φίλος, οὐδ' ἄ-

(α) Ἀριττ. ἠθικ. γ'. β. (β) Αὐτ. ibi.

κρατος, οὐδὲ τῷ πικρῷ σεμνὸν ἢ φιλικὸν καὶ αὐστηρῶ, ἀλλὰ τοῦτο τὸ καλὸν καὶ τὸ σεμνὸν αὐτῆς ἡδὺ καὶ ποθοῦμενόν ἐστι· παρὰ δ' αὐτῇ, χάριτες τε καὶ ἡμερος οἰκί' ἔθεντο.»(α) ὁς ἐπαυθῆ λοιπὸν καὶ εἰς τὸ ἥθος καὶ εἰς τὸ σχῆμα, καὶ εἰς τὸν λόγον ἐκείνη ἢ χάρις, ἢ ὅπου·α· προξενεῖ τὴν γλυκυθυμίαν, καὶ αὐξάνει τὸν πόθον. Αὕτη ὁμως ἡ γλυκύτης πρέπει νὰ ᾔηται συγκεκραμένη μὲ τὴν ὠφέλειαν, εἰς τρόπον ὅπου πρέπει νὰ γλυκαίνει τὸν φίλον μὲ ὠφελειαν, καὶ νὰ τὸν ὠφελῇ μὲ γλυκύτητα. Αὕτη εἶναι ἡ ἀπόκρισις Ἀνταλκίδου τοῦ Λάκωνος. «Μάλιστα ἂν τις ἀρέσκοι τοῖς ἀνθρώποις, εἰ ἥδιστα μὲν αὐτοῖς διαλέγοιτο, ὠφελιμώτατα δὲ προσφέροιτο.»(β)

Γ'. Ἐπιμελούμενος νὰ ἦσκι πρὸς τὸν φίλον γλυκὺς, φοβοῦ μὴ πέσης εἰς τὸ νὰ ἦται τοῦ φίλου κόλαξ· τοῦτο δὲ φεύγεις, ἀνίσως φιλαλλήθης καὶ πιστὸς, λέγεις εἰς αὐτὸν τὰ σῶμα, σῶμα, καὶ τὴν σκέψην σιάνην, ἀποδεχόμενος καὶ ἐγκρίνων τῶν ἔργων καὶ βουλημάτων του, ὅσα καλὰ, καὶ ἀποπέμπων καὶ ἀποδοκιμάζων, ὅσα κακὰ καὶ ἐπιφογα. Ἀριστα ὁ Φωκίων τοῦ δύνασαί μοι, εἶπεν εἰς τὸν Ἀντίπατρον, οὐ δύνασθαι μοι καὶ φίλῳ χρῆσθαι καὶ κόλακι.»(γ)

Δ'. Βλέπων τι ἐλάττωμα εἰς τὸν φίλον, μὴ τὸ παραδράμης, ἀμὴ ἔλεγχῇ το· πρὸς διόρθωσιν ὁ ἔλεγχος ὅμως ἔστω ἐπεικὴς χωρὶς πικρίαν, ἔστω σεμνὴ χωρὶς ὑπεροψίαν, ἔστω κατὰ μέρος χωρὶς δημοσίευσιν. Τοιούτοτρόπως ἡ τοῦ φίλου νοουσιὰ καθαρῶς οὐσα παντὸς ἰδίου πάθους, αἰδεστὸν ἐστὶ καὶ σεμνὸν καὶ ἀναντίβλεπτον.»(δ)

Ε'. Μηδὲν ἀπόρρητον ἔχει, μηδὲ κρυπτόν εἰς τὸν φίλον σου, ἀλλὰ κοινολογεῖ τὰ τῆς ψυχῆς σου εἰς αὐτόν, ἔχων πίστιν ἀνύποπτον καὶ πληροφροῖν ἀνεκδοκίαν, ὅτι τὰ σὰ ἐκεῖνος νομίζει ὡς ἴδια. Πλὴν ἂν ᾔηται τι, ὅπου προξενεῖ ζημίαν, ἂν τὸ κοινολογήσῃς, τὸ τοιοῦτον ἔχειτο κεκρυμμένον· ἐπεὶ δὴ ἀληθινὰ εἰς τὸν ὁμόψυχον τὰ πάντα πρέπει νὰ ἔχωμεν κοινὰ· ὁμως πάλιν πρέπει νὰ τὸν φυλάττωμεν ἀπὸ τὰ ἐπιζημία· τί καλὸν ἐμελλε νὰ προξενήσῃ εἰς τὸν φίλον του ὁ Κανθαύλης νὰ τοῦ δείξῃ γυμνὴν τὴν γυναῖκα του, οὐδέν. Τὸ ἐναντίον, ἂν εἰς ἄλλο οὐδέν, τὸν ἔβλαπτε βέβαια εἰς τὸ τοῦ ἥθους σῶμα καὶ τὸ σεμνόν, πράσταίνοντας εἰς ἐκεῖνον θέματα ἀπρεπῆς, οἷον οὐδὲ εἰς αὐτοὺς τοὺς συζύγους συγχωροῦσιν οἱ γάμοι οἱ σώφρονες· Ἄλλ' ἐκ τοῦ ἐναντίου, δὲν μοι φαίνεται, ὅτι ἐδείξῃ γνώμην φιλικὴν ὁ Εὐμένης ὅταν, ἀκούσας

(α) Πλούτ. πῶς διακρ. τὸν καλὸν τοῦ φίλ. Κεφ. β'. (β) Πλούτ. Ἀποφθ. Λακων. Ἀνταλκ. ε'. (γ) Πλούτ. Ἀποφθ. 13. καὶ ἐν βίῳ Φωκίων. (δ) Πλούτ. πῶς χρὴ διακρ. καλὸν φίλ. Κεφ. κστ'.

ἐπέρχεσθαι Κρατερὸν, οὐδενὶ τῶν φίλων ἔφρασεν, ἀλλ' ἐψεύσατο Νεοπτόλεμος εἶναι· τοῦ γὰρ Νεοπτολέμου οἱ στρατιῶται κατεφρόνουν, τοῦ δὲ Κραταιροῦ τὴν δόξαν θαύμαζον, καὶ τὴν ἀρετὴν ἡγάπων.»(α) ἢ φίλοι· ἐκεῖνοι ἦσαν πιστοὶ, καὶ ἀκούοντες, ὅτι ἦτον ὁ Κρατερὸς ἐσιώπων, ἢ ἂν δὲν ἐσιώπων, δὲν ἦσαν οὐδὲ τοῦ τῶν φίλων ὀνόματος ἄξιοι.

ΣΤ'. Ἀντιστρόφως· τὰ ἀπορήματα τοῦ φίλου, τὰ ὅποια δὲν ἡξεύρεις, μὴ δείχνης παρὰ πολλὴν περιέργειαν διὰ νὰ τὰ μάθῃς· καὶ ἀφοῦ τὰ μάθῃς, φύλαττε αὐτὰ περισσότερον κεκρυμμένα, παρὰ τὰ μυστικά τ' ἐδικά σου· τὸ α'. διατὶ, ἢ πρέπον εἶναι νὰ τὰ ἡξεύρῃς, καὶ λοιπὸν μὴν ὑποπτεύεσαι εἰς τὸν φίλον, ὅτι δὲν σοι ἀποκαλύπτει τὰ πρέποντα· ἢ ὅχι, καὶ λοιπὸν μὴ ζῆτει νὰ σοι κοινολογῇ ὁ φίλος τὰ ἀπρεπῆ. Τὸ β'. διατὶ, ἂν δὲν φυλάττης τὸ μυστήριον τοῦ φίλου, οὔτε σύμφωνος κατὰ τὴν γνώμην εἶσαι με αὐτὸν, οὔτε πιστὸς, ὅθεν οὔτε φίλος· μὴδὲ λέγε, ὅτι καὶ ἐκεῖνος ὁ ἄλλος, εἰς τὸν ὅποιον κοινολογῶ τὸ μυστήριον τοῦ φίλου μου φίλος εἶναι· ἐπειδὴ καὶ ἐκεῖνος ἔχει ἄλλον, καὶ ὁ ἄλλος ἄλλον· διατὶ τοιουτοτρόπως ὁ λόγος λαμβάνει ἐπιγόνῃν, καὶ τὸ μυστήριον, καθὼς εἶπεν ὁ Πλούταρχος, γίνεται φήμη· «οὔτε γὰρ πτηνὸν ἐκ τῶν χειρῶν ἀφέντα, ῥαδίον ἐστὶν αὐθις κατασχεῖν, οὔτε λόγον ἐκ τοῦ στόματος προέμενον, κρατῆσαι καὶ συλλαβεῖν δυνατόν, ἀλλὰ φέρεται λαιψηρὰ κυκλώσας πταιρά, δι' ἄλλων ἐπ' ἄλλους σκιδνάμενος.»(β) Λέγε λοιπὸν, ἂν θέλῃς, εἰς τὸν ἄλλον φίλον τὰ ἐδικά σου κρύψαι, ὅχι τὰ τοῦ φίλου, καὶ τοιουτοτρόπως τὸ μυστικὸν γενόμενον ἀμετάβητον εἰς τρίτον πρόσωπον, μένει ἀμετάδοτον εἰς τοὺς πολλοὺς.

Ολίγον εἶπε λοιπὸν ὁ Ποικτὴς ἐκεῖνος, ὅταν παρήγγειλε νὰ φυλάττῃ ὁ φίλος τὸ μυστήριον καὶ ἐπάνω εἰς τὴν ζάλιν τῆς μέθης, καὶ ἐπάνω εἰς τὴν μέθην τῆς ὀργῆς· ὀλίγον εἶπε καὶ ἐκεῖνος· «ὀργῆς χάριν τὰ κρυπτά μὴ κφάνῃς φίλου.» Νὰ τὸ φυλάττῃ πρέπει καὶ ἀνάμεσα εἰς τὰς στρεβλώσεις τῶν βρασάνων, καὶ πρότερον τὴν πνοὴν ν' ἀφῇσῃ, παρὰ τὴν φωνήν. «Ζήνων ὁ φιλόσοφος, ἵνα μὴδὲ ἄκοντος αὐτοῦ πρόηται τι τῶν ἀπορρήτων, ἐκβαλόμενον τὸ σῶμα ταῖς ἀνάγκαις, διαφρχὼν τὴν γλῶτταν προσαπέρριψε τῷ τυράννῳ.»(γ) τοῦτο ἦθος φίλου πιστοῦ, καὶ ἀνδρὸς φιλοσόφου ἄξιον.

Ἀλλὰ φιλόσοφον τῇ ἀληθείᾳ τὸ ἦθος ἐδειξε καὶ ἡ Λέκινα ἐκείνη, ἡ ἐταῖρα τῶν περὶ Ἀρμόδιον καὶ Ἀριστογείτονα, ἐγκατερχέσασα

(α) Πλούτ. περὶ Ἀδολ. Κεφ. θ'. (β) Περὶ Ἀδολ. Κεφ. ι'. (γ) Πλούτ. περὶ Ἀδολ. Κεφ. ι'. 8.

εἰς τὰς βρασάνους ἕως θανάτου, διὰ νὰ μὴ φανερώσῃ τῶν φίλων τὰ ἀπόρρητα· ὅθεν πρεπὸντως οἱ Ἀθηναῖοι ἀνεστήλωσαν εἰς τιμὴν τῆς ἐν ἀγαλμα Λακίνης ἀγλώσσου, δείχνοντες μὲ τὸ θηρίον τῆς γυναικὸς τὴν ἀνδρείαν, καὶ μὲ τὴν ἐλλειψιν τῆς γλώσσας τὸ σιωπηλὸν αὐτῆς καὶ μυστηριώδες.

Ζ'. Μὴ δ' ἀνοίξῃς τὰς ἀκοάς σου εἰς λόγια, λεγόμενα ἐναντίον τοῦ φίλου σου, ἀμὴ ἀκούοντας ὑπὲρ αὐτοῦ τὰ καλὰ, εὐφραίνου· ἀκούοντας τὰ κακὰ, λυποῦ, καὶ ὅσον δύνασαι διεφένδευέ τον ἀπολογούμενος, ἢ, μὴ δυνάμενος, φεῦγε. Τοιουτοτρόπως πληρώνον· τας εἰς τὸν φίλον σου, ὅστις δὲν εἶναι παρὼν, τῆς φιλίας τὸ χρέος, γίνεσθαι καὶ εἰς τοὺς παρόντας τῆς ἀψευδοῦς φιλίας παράδειγμα.

Εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν καλὸν εἶναι ν' ἀκολουθήσῃς τὸν κανὼνα τοῦ Ἀριστοτέλους, «Τοιούτος φάνηθι ὑπὲρ τοῦ φίλου,» (α) οἷον ἀγαπᾷς νὰ φανῇ ὑπὲρ σου ὁ φίλος σου, ἂν ὁ κατηγορούμενος ᾔσουν αὐτός· λέγε ἐκεῖνα, ὅπου ἀγαπᾷς νὰ εἰπῇ αὐτός· πράττε ἐκεῖνα, ὅπου ἤθελες νὰ πράττῃ αὐτός.

Η'. Ἄν ἔχῃς τι παράπονον εἰς τὸν φίλον σου, καὶ νομίζῃς ὅτι παρέστῃ εἰς τίποτε τῆς πρὸς σέ φιλίας τοὺς ὅρους, μὴ τὸ θάψῃς εἰς τὸ στήθος· συμφερότερον νὰ ἐξαγμίσῃς τὴν φλόγα τῆς λύπης διὰ νὰ διασκεδασθῇ. Ἀκανθα πεπηγμένη ἀλγεινὸν πρᾶγμα· ἂν δὲν ἐκβῇ ἔξω, κουφοδρομοῦσα παροξύνει περισσότερον τὴν πληγὴν· λέγοντας λοιπὸν εἰς τὸν φίλον τὸ παράπονόν σου, αὐτός, ἢ σέ δείχνει, πῶς ἠπατήθη, ἢ σέ δείχνει, πῶς ἠπατήθης, καὶ ἀναπαύεσαι. Πρόσεχε ὅμως νὰ μὴν ᾔσῃς τόσον εὐκολὸς νὰ παραπονεῖσαι μὲ τοὺς φίλους, διατὶ τὸ μεμψίμοιρον δὲν εἶναι φιλικόν· οἱ φιλομεμφέες εἰς φιλίαν οὐκ εὐφρέες.»

Θ'. Ὅταν ἔχει τινα ἰδιώματα ὁ φίλος σου, ὅπου φαίνονται ὀλίγον ἀηδῆ, καὶ εἶναι ἀθεράπευτα, πλὴν δὲν σέ βλάπτουσιν εἰς τὰ ἤθη, διάκρινέ τα καὶ ὑπόφερε τα· «φίλου τρόπους γίνωσκε, μισήσῃς δὲ μή.»

Ι'. Καθὼς ὁ κιθαρῳδὸς ἄλλας χορδὰς τῆς κιθάρας καταβιβάζει καὶ ἐκλύει, ἄλλας ἀναβιβάζει καὶ ἐπιτείνει, διὰ νὰ συστήσῃ μίαν γλυκεῖαν συμφωνίαν· τοιουτοτρόπως καὶ αὐτὸς εἰς τὸν φίλον, πότε μὲν νὰ ὑποχωρῇς εἰς τὰ κινήματα τοῦ φίλου, ποτὲ δὲ νὰ φαίνεσαι ὀξύτερος καὶ ν' ἀντιβαίνεις, διὰ νὰ συστήσῃς μίαν φιλίαν ἁρμονικὴν μετ' αὐτοῦ καὶ σπουδαίαν· «ὥσπερ ἁρμονικὸς ὁ φίλος, τὰ μὲν ἐνδιδρὺς, τὰ δ' ἐπιτείνων, πολλὰκις μὲν ἡδὺς, ἀεὶ δ' ὠφέλιμος ἐστί.» (β)

(α) Λαέρτι· βιβλ. ε'. Κεφ. α'. (β) Πλουτ· πῶς χρὴ διακερ. καλ. φίλ· Κεφ ιε'.

ΙΑ'. Φυσικά μιμητής εἶναι ἡ φιλία, ὥς χαίρουσα εἰς τὸ σύμ-
φωνον καὶ ὁμοιότροπον· δὲν πρέπει ὁμῶς νὰ παρασύρεται ὁ φίλος,
ὡσάν ἀπὸ ρεῦμα βίαιον καὶ σφοδρὸν τὴν ἀγάπην, μιμούμενος εἰς
τὸν φίλον καὶ ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἄξια δὲν εἶναι μιμήσεως. Οὐδὲν
δὲν ἐπαινῶ τοὺς γνωρίμους τοῦ Πλάτωνος, ἀκούοντάς τους ὑποκυρ-
τουμένους, διατὶ ὁ Πλάτων ἦτον ἐπίκυρτος· οὔτε τοὺς τοῦ Ἀρι-
στοτέλους τραυλιζοντας διατὶ ὁ Ἀριστοτέλης ἦτον ὑπὸ τραυλος·
οὔτε τοὺς τοῦ Ἀλεξάνδρου στραβολεμιζοντας καὶ τραχυφωνούντας,
διότι ὁ Βασιλεὺς εἶχε φυσικὴν τὴν ἔγκλισιν τοῦ τραχήλου, καὶ
τὴν τραχύτητα τῆς φωνῆς· ἔστω, πῶς αὐτοί, ὥς φιλόσοφοι καὶ Π-
ρωτοὶ ἄνδρες, δὲν ἐπετηδύοντο τὴν μίμησιν διὰ κολακείαν, κα-
θὼς τὰ ἀνδράποδα ἐκεῖνα, οἱ κολακες τοῦ Διονυσίου, διὰ νὰ κο-
λακεύουν τὸν τύραννόν τους. ὅπου ἦτον ὑπότυφος, ἐπροσποιούντο
ὅτι καὶ αὐτοὶ τάχα ἀμβλυωποῦσι, καὶ πίπτοντες ὁ ἕνας ἐπάνω εἰς
τὸν ἄλλον, ἔκρουον, ὥς τυφλοὶ, καὶ ἔχυνον εἰς τὴν τράπεζαν τὰ
πινάκια. Ἐστω, λέγω, ὅτι ἐκεῖνοι οἱ πρῶτοι, διὰ τὴν πολλὴν συ-
νηθειαν ἐλανθάσθησαν κατὰ μικρὸν, καὶ ἔπεσον ἀναξίως εἰς τὴν
μίμησιν τῆς ἀναξίας μιμήσεως. Ἀλλ' ὁ φίλος εἰς τὰ τοιαῦτα πρέ-
πει νὰ μετὰχειρίζεται προσοχὴν· διατὶ ὁ ἀληθὺς φίλος, οὔτε μι-
μητής ἐστὶ πάντων, οὔτε ἐπαινέτης πρόθυμος, ἀλλὰ τῶν ἀρίστων
μόνον· «οὐ γὰρ συνέχθειν, ἀλλὰ συμφλεῖν ἔφω» (α)

ΙΒ'. Ὑπακούοντας καὶ δουλεύοντας τὸν φίλον μὲ ὅλην τὴν προ-
θυμίαν, καὶ μὲ ὅλην τὴν δύναμιν, ὅταν ζητῇ τὰ εὐλογα καὶ δί-
καια καὶ πρέποντα, φυλάττου μὴ τὸν ὑπακούοντα διὰ τὴν φιλίαν, καὶ
εἰς τὰ ἀδίκαια καὶ παράλογα καὶ ἀπρεπῆ· εἶναι τεθρυσλημένος ὁ
φρόνιμος λόγος τοῦ Περικλέους πρὸς τὸν φίλον, ὅπου τὸν ἐπαρακί-
νει ὑπὲρ αὐτοῦ νὰ ψευδομαρτυρήσῃ «ἄχρη βωμοῦ φίλος» ὅμνον εἶ-
ναι τοῦ Πουλίλου τοῦ ξουτυχίου (ἀπεστι τὸ ρητὸν τοῦτου,
ἴσως ἐκ τῆς ἀδόλεψίας τοῦ ἀντιγραφέως)· ὁ τοιοῦτος φίλος εἶναι
ἐπιβλαβὴς καὶ ἀκολοθῶς δὲν εἶναι φίλος ἀλλὰ ἐχθρὸς.

“ φίλος με βλέπων οὐδὲν ἐχθροῦ διαφέρει.

ΙΓ'. Τὸ νὰ κάμῃ τινὰς εἰς τὸν ἑαυτὸν του μέγα τι κακὸν (ἀγ-
καλὰ ὅχι ἀμαρτωδές, διατὶ τοῦτο παντελῶς δὲν συγχωρεῖται) ἀ-
πὸ τὸ ὅποῖον ἢ ὅχι αξιόλογος, ἢ καὶ οὐδεμία ἀφέλεια ἡξέυρει,
πῶς ἀκολουθεῖ εἰς τὸν φίλον, φαίνεται μοι ἐπίδειξις φιλίας μα-
ταιίας καὶ ἄφρονος. Ὁ Ζώπυρος κατακρίπτει τὴν μύτην καὶ τὰ ὠ-
τίτια του, διὰ νὰ ὑποτάξῃ μὲ τὸ στρατήγημα τοῦτο τὴν Βαβυλῶνα
εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ Δαρείον. Ἔστιν ὁ Σκόθης Λάνθαμις εὐχαριστεῖ-

(α) Πλάτ., πῶς διακρίν. καὶ φιλ. Κεφ. θ'.

ται νὰ τοῦ ἐκκόψῃ ὁ Ἀρχιστράτηγος τῶν Σκυροματῶν τὰ ὄμμα-
τα, καὶ νὰ κατὰχῇ λύτρα διὰ νὰ τοῦ ἐλευθερώσῃ τὸν φίλον Ἀ-
μιζώνην· φιλικὸν καὶ τοῦτο· μὰ τί τὸ ὄφελος; καὶ τί τὸ κέρδος; νὰ
τυφλώσῃ ὕστερον καὶ ὁ Ἀμιζώνης ὁ λευτρωμένος τὸν ἐαυτὸν του,
διὰ νὰ δείξῃ μόνον τὴν φιλίαν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν δάν-
δωμιν τὸν λυτρωτὴν του; δὲν ἦτο συμφερότερον νὰ ἔχῃ αὐτὸς
τὰ ὄμματα του, διὰ νὰ χειραγωγῇ καὶ τὸν φίλον του; Τοιοῦτο·
κόπως καὶ εἶχον οἱ δύο φίλοι δύο ὄμματα. Φαίνεται πῶς ὁ Τό-
ξαρης ἐκεῖνος ἔκρινε περὶ τῆς φιλίας, ὡς βάρβαρος, καὶ ὁ βωμολό-
χος Λουκιανὸς δὲν εἶχε περὶ τῶν φίλων μίαν κρίσιν, ὡς Ἕλλην.

ΙΑ'. Ὅλα, ὅσα κάμνει, ἢ λέγει ὁ φίλος πρὸς σέ, ἢ ὑπὲρ σοῦ,
ὅλα νὰ τὰ λαμβάνῃς καὶ νὰ τὰ κρίνῃς, ὅσον δυνατόν, ἐπὶ καλῶ·
ὑπάκουτε τὰς παραγγелиας του, καταδέχου τὰς συμβουλὰς τοῦ, ὑ-
πόμενα τοὺς ἐλέγχους του, ἀσμενίζου τοὺς ἀστεϊσμούς του, εὐ-
χχρίστα τὰς χάριτάς του, ἐνθυμοῦ τὰς εὐεργεσίας του, γνωρίζοντας
πῶς κάθε του κίνημα ἔχει κινητικὴν τὴν ἀγάπην· εἰς ἓνα λόγον,
ἡ ὑποψία πρέπει νὰ ἐξορισθῇ παντελῶς ἀπὸ τὴν ἀδολον φιλίαν·
διὰ τοῦτο δὲν ἐπαινῶ τὸ παράγγελμα ἐκεῖνο, ἀφίλει, ὡς μισή-
σον, καὶ μίσει, ὡς φιλήσων·» τὸ δεύτερον εἶναι ἀνθρώπινον, τὸ
πρῶτον φιλικόν· σὺ φίλει, ὡς, ἀεὶ φιλήσων.

ΙΒ'. Εἰς τὰς περιστοιχοῦσάς σε ἀνάγκας καὶ χρείας, πρόστρε-
χε θαρραλῶς εἰς τὸν φίλον σου, εἴτε ἡμπορεῖ νὰ σε βοηθήσῃ, εἴ-
τε ὄχι· ἂν δὲν δύναται μὲ τὸ ἔργον καὶ μὲ τὰ χρήματα, σε προ-
φθάνει μὲ τὰς συμβουλὰς καὶ μὲ τὰ νοουθήματα. Εἰς δὲ τὰς χρείας
ἐκεῖνου, μὴ ἀναμένῃς αὐτὸς νὰ προστρέχῃ· μαθάνοντας προλάμ-
βανέ τον αὐτὸς, καὶ βοήθει αὐτὸν, καὶ παρηγόρει τὸ κατὰ δύναμιν.

ΙΣΤ'. Πολλοὶ συμβουλευόουσιν, ὅτι εἰς τὰς εὐτυχίας καὶ εὐφρο-
σύνας τοῦ φίλου, νὰ περιμένωμεν αὐτὸς νὰ προσκαλέσῃ ἡμᾶς, εἰς
δὲ τὰς δυστυχίας καὶ λύπας ἡμεῖς ἀκάλεστοι νὰ τρέχωμεν· οὐδὲ
τούτου τοῦ παραγγέλματος τὸ α'. μέρος φαίνεται μοι νὰ τὸ ὑπο-
φέρῃ ἡ γνησία φιλία· ὁ φίλος καὶ εἰς τὰς εὐτυχίας τοῦ φίλου ἀφ'
ἐαυτοῦ εὐρίσκεται παρὼν «ἀκκλητὶ κωμάζουσιν ἐς φίλους φίλοι.»

Ὅστις περιμένει πρόσκλησιν, δείχνει ὅχι καθάραν καὶ ἀνύπε-
πτον εἰς τὸν φίλον πίστιν· ὁ φίλος εἶναι ἄλλως ἐγὼ· αἱ εὐτυχίαι
καὶ αἱ χαραὶ αὐτοῦ εἶναι ἐδικαί μου, καὶ τίνα λόγον ἔχει, ἐγὼ νὰ
προσκαλῶ τὸν ἐαυτὸν μου εἰς τὴν εὐτυχίαν μου;

ΙΖ'. Τίμα τὸν φίλον σου κατὰ μέτρον τῆς ἡλικίας του, τῆς ἀ-
ξίας του, καὶ τῆς προκοπῆς του· τιμὴν ὅχι περιττήν, ἀλλὰ ἀπλήν
καὶ ἀνυπόκριτον καὶ καθάραν· τὸ παράγγελμα τοῦ θεοῦ Παύλου ἔχει

τόπον καὶ εἰς τοὺς φίλους, καὶ αὐτοὶ πρέπει νὰ ᾔναι αὐτῇ τιμῇ ἀλλήλων προηγούμενοια Ρωμ. ιβ'. 10.

ΙΗ'. Ἄν ὑπερέχῃς τὸν φίλον σου κατὰ πλοῦτον, μὴ ὑποφέρῃς αὐτὸν νὰ στενοχωρῇται· ἂν κατ' ἀξίαν ᾔσῃ δυνατὸς, καὶ ᾔναι δυνατὸν νὰ τὸν προβιάζῃς καὶ αὐτὸν κατὰ μέτρον τῆς ἐπιτηδειότητός του, καὶ χωρὶς νὰ γίνῃ ἀδικία εἰς ἄλλον, προβιάσέ τον. Πρόσεχε δὲ εἰς τοῦτο, ὅτι, ἂν ἔχῃ ἡ κατάστασίς σου τὴν ὑπεροχὴν, πρέπει νὰ σὲ καταβιάζῃ εἰς ἰσότητα ἢ γνώμην· καὶ δείχνει εἰς τὰ λόγια σου καὶ εἰς τὰ ἔργα σου εἰς κάθε σου κίνημα, ὅτι, ἂν σὲ ἀνέδειξεν ἡ Πρόνοια ἀνώτερον, ἀπὸ τὸν φίλον σου, ἡ προκίρεσίς σου σὲ κατασταίνει ἴσον.

ΙΘ'. Ἄν ὁ φίλος σου ᾔναι ὑψηλοτέρως καταστάσεως, ἢ ἀξίας, ἢ κατὰ σοφίαν, ἢ κατ' ἄλλον τινὰ λόγον ὑπεροχῆς, τιμᾷ αὐτὸν καὶ σεβάξου (περιττὸν εἶναι νὰ εἰπῶ, μὴ φοβῶναι) καὶ αἰδοῦ, μηδὲ διὰ τὴν οἰκειότητα, ὅπου ἔχεις μὲ αὐτὸν διὰ τὴν φιλίαν, μεταχειρισθῇς θάρρος ὑπερβολικόν, τὸ ὅποιον νὰ προξενῇ εἰς αὐτὸν καταφρόνησιν, καὶ μάλιστα ἔμπροσθεν εἰς τοὺς ἄλλους.

Κ'. Ἄν ᾔσῃ κριτῆς, καὶ πταίσῃ ὁ φίλος σου, παίδευσαί τον κατὰ τοὺς νόμους, νὰ ᾔσῃ δίκαιος ἐφ' ἑστίαις, καὶ τὴν δικαιοσύνην πρέπει νὰ τὴν φυλάττῃς καὶ εἰς τοὺς οἰκειοτάτους. Πλήρεις εἶναι αἱ ἱστορίαι ἀνδρῶν ἀκριβεστάτων εἰς τὸ δίκαιον, ὅπου ἐφάνησαν κριταὶ ἀκαμπτοὶ καὶ εἰς τὰ ἴδια τέκνα.

ΚΑ'. Ἄν ὁ φίλος σου ᾔναι κριτῆς, φοβοῦ αὐτὸν, τόσον κατὰ τοῦτο, ὅσον τὸν ἀγαπᾷς κατ' ἐκείνο.

ΚΒ'. Μηδέποτε γένῃς ἀυθαίρετος κριτῆς· μεταξὺ δύο φίλων, ἂν δύνασαι νὰ τοὺς συμφωνήσῃς ἐπλήρως τὸ χρέος τοῦ φίλου· ἂν ἐπιχειρισθῇ· νὰ τοὺς κρίνῃς, ἀνάγκη εἶναι νὰ λυπήσῃς τὸν ἕνα, ὅταν τὸν ἄλλον χαροποιῇς· «μηδέποτε πειρῶ δύο φίλων εἶναι κριτής.»

ΚΓ'. Ἀγκαλὰ ἡ ἀληθὲς φιλία εἶναι ἀδιάλυτος ἐπειδὴ στηρίζεται, ὡς εἴπομεν, εἰς ἕνα θεμέλιον πολλὰ στερεόν, τὴν ἀρετὴν, δυνατόν ὅμως διὰ τὸ εὐμετάβολον, τῆς ἀθροπίνης γνώμης, νὰ τύχῃ περιστάσεις, εἰς τὴν ὁποῖαν εἶναι ἀνάγκη νὰ διαλύσῃς τὴν φιλίαν. Πότε τοῦτο; — ὅταν διεστράφη καὶ ἐβρίχεται κατὰ τὰ ἡθὴ ὁ φίλος, καὶ οὔτε τὰς συμβουλὰς σου ἀκούει, οὔτε δείχνει ἐλπίδα ἐπανορθώσεως. Τότε ἐνθυμοῦ τὸ εὐχγγελικὸν παράδειγμα. ὅτι ἡ Εὐὰν ὁ ὑφθαλμός σου πονηρὸς ἦ, ἐκβαλε αὐτόν, (α)

Ἄριστα δὲ καὶ ὁ φιλόσοφος· «οὔτε δὴ φλητέον πονηρὸν φιλόπνηρον γὰρ οὐ γοη εἶναι, οὐδ' ὁμιλῆσαι· φύλῳ ἄρ. οὖν εὐθὺς

διαλυτέον, ἢ οὐ πᾶσιν, ἀλλὰ τοῖς ἀνιάτοις διὰ τὴν μοχθηρίαν; ἐπανορθώσιν δ' ἔχουσι μάλλον βοηθητέον εἰς τὸ ἥθος ἢ τὴν οὐσίαν, ὅσῳ βέλτιον, καὶ τῆς φιλίας οἰκειότερον.»(α')

Πρόσεχε ὁμῶς, ἀφοῦ λύσης τὴν φιλίαν, νὰ μὴ ἐχθρεύεσαι τὸν ἄνθρωπον· μίσει τὴν πονηρίαν ὅχι τὴν φύσιν· τοῦτο φαίνεται μὲ τὴν μεταφορὰν νὰ παρασταῖν καὶ ἡ γνώμη τοῦ Κικέρωνος· (ἄ-πεστιν ὁμῶς ἡ γνώμη).

ΚΔ'. Ἐδὼ ἀρμολιώτατον τόπον εἶχε νὰ θεωρήσῃ τινὰς, μὲ ποίους τρόπους πρέπει νὰ ἐρευνᾷ τὸν ἄνθρωπον πρὶν μ' αὐτὸν φιλιωθῇ· διατι ὁ φίλος εἶναι πρᾶγμα δυσεύρετον·

“ Ἄνδρα πιστὸν ἔργον εὐρεῖν. ”

“ Πρᾶγμα ἐστὶ ὁ φίλος πάνυ δύσκαλον. ,, (β)

Εἰσὶ δὲ πολλοὶ καὶ σχεδὸν οἱ πάντες μέχρι προσηγορίας· καὶ διὰ τοῦτο προσδεῖται χρόνου (λέγει ὁ Ἀριστοτέλης) καὶ συνηθείας· κατὰ τὴν Παροιμίαν γὰρ, οὐκ ἔστιν εἰδῆσαι ἀλλήλους πρὶν τοὺς λεγομένους

“ ἄλλας συναναλῶσαι. ,,

οὐδ' ἀποδέξασθαι δὴ πρότερον, οὐδ' εἶναι φίλους, πρὶν ἑκάτερος ἑκατέρῳ φανῇ φιλητός, καὶ πιστευθῇ, οἱ δὲ ταχέως τὰ φιλικὰ πρὸς ἀλλήλους ποιοῦντες, βούλονται μὲν φίλοι εἶναι, οὐκ εἰσὶ δὲ, εἰμὴ καὶ φιλητοί, καὶ τοῦτο ἴσασι· βούλησις μὲν οὖν ταχέως γίνεται φιλίας, φιλία δ' οὐ.»(γ) Πέντε ὅμως ἐν συντόμῳ προβάλλουσι τρόπους ἐρεῦνης, μὲ τοὺς ὁποίους δοκιμάζεται ἡ φιλία.

Α'. Μὲ τὰ ἀπόρρητα.

Β'. Μὲ τὸ κέρδος.

Γ'. Μὲ τὴν ἀξίαν,

Δ'. Μὲ τὴν ἐναντίαν τύχην, καὶ

Ε'. Μὲ τὴν προτέραν φιλίαν.

Ἄν φυλάττῃ τὸ μυστικόν, καὶ δὲν εἶναι ἀδόλεσχος.

Ἄν ᾔνῃ ἐλευθέριος, καὶ δὲν σύρεται ἀπὸ τὸ κέρδος.

Ἄν ᾔνῃ μετριόφρων, καὶ δὲν τυφλοῦται ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν.

Ἄν πλησιάζῃ εἰς τὰς συμφοράς, καὶ δὲν ᾔνῃ μόνον φίλος τῆς εὐτυχίας.

Ἄν ἐφάνῃ πιστός εἰς τὸ νὰ κρατῇ ἄλλον τινὰ φίλον ἕως θανάτου.

Φιλικὸς εἶναι ὁ τοιοῦτος, φιλιῷ σου τον. Εἰδὲ μὲν, φίλος γίνε-ται «τῶν περὶ τάχηνον καὶ μετ' ἄριστον.» (δ) καθὼς ὁ Εὐ-

(α) Ἀριστοτ. Ἠθικ. βιβλ. θ'. Κλ.φ. γ'. (β) Παροιμ. (γ) Ἀριστοτ. αὐ-τίθ. κ'. γ'. (δ) Πλάτωνα. πῶς δικαίρ. κώλ. τοῦ φίλου θ'.

πολις τοὺς ὠνόμαζε, καὶ φεύγῃ τον, καὶ ἐπάνω εἰς ὄλα, ἂν δὲν ἦναι κολακευτικός· «φίλους, τοὺς μὲν μὴ χαλῶντας ἐν λόγοις κέκτησο, τοὺς δὲ πρὸς χάριν σὺν ἡδονῇ τῇ σῇ πονηροὺς, κλείθρον εἰργάτω στέγης.» (α)

Περὶ τούτου πλείονα δὲν συνάπτω· διατὶ ἀρκετὰ εἶναι τὰ εἰρημμένα ἐν τῷ «τίνες πρὸς φιλίαν εὐδιάθετοι, καὶ τίνες οὐ·» Μέτιθι καὶ τὸ χρυσοῦν πόνημα τοῦ Πλουτάρχου «πῶς χρὴ διακρίναι τὸν ἀληθῆ φίλον τοῦ κόλακος.»

ΚΒ'. Ἐπὶ πᾶσιν, ἐκεῖνο, ὅπου περὶ τῆς ξενίης ἐλέχθη «μήτε πολυξείνος μήτε ἀξείνος,» καὶ ἐπὶ τῆς φιλίας ἀρμόζει· «μήτ' ἀφίλον εἶναι, μήτ' αὖ πολυφίλον καθ' ὑπερβολήν.» (β) Τὸ νὰ μὴν ἔχῃ τινὰς οὔτε ἓνα φίλον, μεγάλη δυστυχία. Τὸ νὰ ἔχῃ πάλιν τινὰς πολλοὺς, μέγας κόπος· διατὶ πῶς δύναται νὰ εὐχαριστῇ τινὰς πολλοὺς, πῶς νὰ συμφωνῇ μὲ τὰς γνώμας τῶν πολλῶν; Ὁ Δαρεῖος ὅταν εἶπε, πῶς ἐπεθύμησε νὰ ἔχῃ τόσους Ζωπύρους, ὅσοι ἦσαν οἱ κόκκοι τῆς ῥοῆς, ἐζήτησε φίλους πολλοὺς· ἐζήτησεν ὅμως πολλοὺς ὁμοίους, ὅλους Ζωπύρους. Ἀλλ' οἱ ἄνθρωποι διαφέρουσι τὰ ἦθη, τὰ ἰδιώματα, τὰ ἐπιτηδεύματα· πόσον ἔργον τοὺς πολλοὺς καὶ διαφέροντας, εἰς ἐνότητά τελεῖν νὰ τοὺς συνάψῃς. Ἀλλ' ἔστω καὶ ἡ πικτελής εἰς αὐτοὺς συμφωνία τε καὶ ὁμοιοτροπία. Πῶς εἶναι δυνατὸν, μὲ πολλοὺς νὰ ἦσαι ἀχώριστος, τοὺς ὁποίους αἱ ἀνάγκαι τῆς ζωῆς ὑπάγουσιν εἰς διάφορα ἐπαγγέλματα καὶ εἰς διαφοροὺς ἀσχολίας; ἔστω καὶ τοῦτο. Ἀλλὰ πῶς εἰς τὸν αὐτὸν καιρὸν, νὰ λυπηθῇς μὲν τὸν δυστυχοῦντα, καὶ νὰ συνευφρανθῇς μὲ τὸν χαίροντα; Νὰ συνεξέλθῃς εἰς τὴν κηδεῖαν τοῦ συγγενοῦς τοῦ ἐνός, νὰ συνευχαληθῇς εἰς τοὺς γάμους τῆς θυγατρὸς τοῦ ἄλλου; Τούτῳ νὰ συνακολουθήσῃς εἰς τὴν ἀξιοματικὴν του δορυφορίαν, ὑπὲρ ἐκείνου νὰ ἀγωνισθῇς, διὰ νὰ δικιωθῇ εἰς τὰ κριτήρια; Καὶ ἂν ταῦτα εὖρῃς τρόπον νὰ συγκεράσῃς, πῶς ἡμπορεῖς νὰ ἐπαρκῇς ἐκ τῶν παρόντων εἰς τὰς χρεῖας τῶν φίλων, ὅταν αὐτοὶ πολλοὶ, καὶ ἡ κατάστασις εἰς ἐσὲ μετρίαι; «ὅτι γὰρ οὐχ οἶόν τε πολλοῖς συζῆν, καὶ διανεμεῖν ἐκυτόν, οὐκ ἄδηλον.» (γ)

Ὅρος λοιπὸν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν φίλων «ἔστω σοι τῆς φιλίας ἐν πλῆθει τὸ δυνατόν·» τόσους δηλαδὴ φίλους ἂν ἦναι δυνατόν σπούδαζε νὰ ἔχῃς, μὲ ὅσους εἶναι δυνατόν νὰ συζῇς, χωρὶς νὰ παραβαίνῃς τῆς φιλίας τὰ νόμιμα· ἴσως οὖν εὖ ἔχει μὴ ζητεῖν, ὥς πολυφιλότατον, ἀλλὰ τοσούτους, ὅσους εἰς τὸ συζῆν ἱκανοί.» (δ)

(α) Αὐτόθι· κβ'. (β) Αριστοτ. Ηθικ βιβλ. θ'. Κεφ. ι. (γ) Αριστοτ. Αὐτόθι. (δ) Αὐτόθι.

Ἀλλ' ἐδὼ φαίνεται ἐναντίον τὸ παράγγελμα τοῦ Πολυδίου, τὸ ὅποιον ἐφύλαττε μὲ ἀκρίβειαν ὁ Σκηπίων ὁ νεώτερος, τὸ, «μὴ πρό-
τερον ἐξ ἀγορᾶς ἀπελθεῖν, ἢ ποιήσασθαι τινα συνήθη καὶ φίλον
ἀμνητέπως τῶν ἐντυγχανόντων.» (α)

Ἄν στοχασθῶμεν ὅμως μὲ ἀκρίβειαν, οὐδ' αὐτὸ δὲν ἐναντιοῦται
εἰς τὴν γνώμην μας· ἐκεῖνοι οἱ φίλοι, τοὺς ὁποίους καθ' ἐκάστην
ἐφρόντιζε ν' ἀποκτᾷ ὁ Ῥωμαῖος ἦσαν φίλοι ἀπὸ τοὺς κοινούς· «συ-
νήθεις καὶ φίλοι ἀμωσγέπως.» (β) φίλοι, καθ' Ἀριστοτέλην· «πο-
λιτικοί, οὓς καὶ καλοῦσιν Ἀρέσκους.» Καὶ τοιούτους λοιπὸν νὰ εὖ-
ρη τινὰς πολλούς, εἶναι εὐχολον. Ἀμὴ κατὰ τὸν ἀληθῆ φίλον καὶ
γνήσιον, τὸν ὁμόψυφον ἐκεῖνον, τὸν ὅποιον ἕως τώρα ἐπεριγράψα-
μεν, δύσκολον εἶναι νὰ εὕρη τινὰς, ὡς ἀνωτέρω ἐλέγομεν, καὶ ὁ-
λίγους.

«Ἄγαπητὸν δὲ καὶ ὀλίγους εὐρεῖν τοιούτους.» (γ) Διὰ τοῦτο λοι-
πὸν πολλὰ ὀλιγάριθμοι καταλέγονται οἱ τὸ πάσαι θρηλούμενοι
φίλοι.

Ἡρακλῆς καὶ Θησεὺς ἐγένοντο φίλοι ἄριστοι.

Φιλοκτήτης καὶ Ἡρακλῆς.

Πειρίθους καὶ Θησεὺς.

Αἰνεΐας καὶ Ἀχάτης.

Ἀχιλλεὺς καὶ Πάτροκλος. (δ)

Αὐτοὶ μεταξὺ τῶν πολλῶν εἰς τοὺς μυθολογουμένους ἐπὶ φιλίᾳ
γεραίρονται.

Δαβίδ καὶ Ἰωνάθαν, Ἀβενάρ καὶ Δαβίδ, Χουσί καὶ Δαβίδ, Χι-
ράμ καὶ Σολομῶν.

Αὐτοὶ φίλοι μεταξὺ τῶν ἄλλων ἀναφέρονται εἰς τὰς ἱεράς Γρα-
φάς ἐπισημότατοι.

Σωκράτης καὶ Χαιρέφῶν, Δάμων καὶ Πυθίας, οἱ Πυθαγορικοί.
Φιλίστρατος καὶ Ἰποκλείδης, οἱ Ἐπικούρειοι.

Μένανδρος ὁ Κωμικός, καὶ Δημήτριος ὁ Φαληρεὺς.

Ἀπολλώνιος ὁ Ἀλεξανδρεὺς, καὶ Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός.

Προαιρέστιος καὶ Ἡφιστίων, οἱ Σοφισταί, μεταξὺ τῶν φιλο-
σόφων καὶ φιλολόγων.

Πρὸς τοῖς ἄλλοις Δαρειούς καὶ Ζωπύρους, Ἀλεξάνδρους τε καὶ
Ἡφιστίωνας καὶ Κρατερούς, ὧν ὁ μὲν φιλελέξανδρος, ὁ δὲ φιλο-
βασίλεὺς ἐπωνομάσθη, τίς οὐκ οἶδεν;

(α) Πλούτ. ἐν Αποφθ. βασιλ. καὶ στράτηγ. Σληπ. νεωτέρου. 2. (β) Αρι-
στοτ. ὡς ἀνωτέρω. (γ) Αὐτῷ. (δ) Πλούτ. ἐν βίῳ Θησ. Εὐσταθ. Πλ. β'.
ἐν Πολυχνθ. παρὰ Οὐέργιλ. παρ' Ομήρῳ.

Εἶτα τῶν Ῥωμαίων Λουκούλλους τε καὶ Κικέρωνας, Κικέρωνας καὶ Πομπηίους, Ὀράτιους καὶ Μαικίνας, τίς ἀγνοεῖ;

Συμὰ εἰς τόσους καὶ τόσους, ὅπου παρatreχονται, τοὺς φίλους ὅπου διαγεῖται ὁ Μνήσιππος εἰς τὸν Τόξαριν, καὶ ὁ Τόξαρις ἀντιδιγεῖται εἰς τὸν Μνήσιππον, τίς εὐκαιρεῖ ν' ἀναφέρῃ;

Ἀρέσκει μοι νὰ τελειώσω μὲ τὸ ἐπίγραμμα

« Γνήσιός εἰμι φίλος, καὶ τὸν φίλον ὡς φίλον οἶδα,

« Τοὺς δὲ κακοὺς διόλου πάντας ἀποστρέφομαι.

« Οὐδένx θωπεύω πρὸς ὑπόκρισιν. Οὐδ' ἄρα τιμῶ,

« Τούτους ἐξ ἀρχῆς μέχρι τέλους ἀγαπῶ.

Σημ.. τοῦ Εὐδ. Εἰς τὴν προκλήν ταύτην στοὰν, εἶπον τοσαῦτα· τῶν τῆς φιλικῆς Ἡρώων εἰκόνας ἀνέστηνται, τί μὴ προσθετέον πρώτιστα καὶ μάλιστα τὰς αἰδεσίμους εἰκόνας αὐτοῦ τε σοῦ, ὦ μακάριε καὶ Αἰδίμει Εὐγένειε, καὶ τοῦ σοῦ ἀειμνήστου φίλου καὶ ἱεροῦ συμπαράδωκτος Νικηφόρου τοῦ Θεοτόκης· ὁμῶντιοι τὴν πατρίδα, ὁμότροποι τὸν βίον καὶ τὰς ἀρετάς, ὁμαζήνῃ τὴν προαίρεσιν, ἰσοστάσιοι τὴν σοφίαν, ἰσοβάθυιοι τὸ ἀξίωμα, ἰσοπαλεῖς τοὺς μόχθους καὶ τοὺς ἀγῶνας, οὓς ὑπὲρ τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ, καὶ τῆς τῶν ὁμογενῶν ἐκπαίδευσίως ἀτρυτῶς ἐκοπίσαστε; ἀνεδείχθητε ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις δυὰς φιλικῇ, ἀξία διάδοχος καὶ ἐφαύμιλλος τῆς τεύρῃλημένης ἐκείνης δαΐδος τοῦ Βασιλείου καὶ Γρηγορίου, ζεῦγος ἀγιόλεκτον, ξυωρίς θεσπεσία. Καὶ νῦν καταστραπτόμενοι ἐν οὐρανοῖς τῷ φωτί τῆς Τρισλίου Θεότητος διαλάμπετε ἰσφαῶς ἐπὶ τοῦ τῆς Ἐκκλησίας στερεώματος, ὡς ἀστέρες ἄδυτοι καὶ πολύφωτοι, καταφωτίζοντες πάντοτε τηλαυγῶς τὸ τεθιπὸς ὑμᾶς γένος τῶν ὁρθοδόξων.

ΕΠΙΜΕΤΡΟΝ

Α'.

Εὐγένιος τῷ ἐν τῇ ἀκροστιχίδι.

Σήματα εὐθαλέος φιλότητος, τεύχεα ταῦτα,
Ἕμβια, σοὶ πέμπω, ριζώματα καλὰ ἐχούσης.
Ῥοὺς γὰρ ὁδὴ χρόνιος, καὶ μάκρ' ἀφορίσματα γαίης,
Γεννάδ' ἀμαλδῦναι στοργῆς πόθον, οὔτι ποθ' ἔξει.
Ἰραὶ Μουσάων ὁριστύες ἦν ἐπιάρσαν,
Ὡγύγιον, θῆκαν τ' εὐαλδέα, ἥ τε δένδρον.

Β'.

Οἰκονόμου.

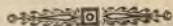
Χαῖρέ μοι Εὐγενίοιο γραφίς, μέλαν, ἀκαμάτη χεῖρ,
Καὶ ζαθέη κεφαλή, καὶ νόος ὑψιβάμων.

Γ'.

Σεργίου Μακραίου.

Ὡς ὅταν ἡελίοιο φάος λαμπρὸν καταδύη,
Νύξ δὴ ὀρφναίη πάντα βροτὸν συνέχει,
Τὼς νῦν, Εὐγένιος μέγας ἐκ γαίας ἐπεὶ ἤρθη
Εἰς Χῶρον μακάρων, ἐσμέν ἀφεγγέες ὧς.
Ἄλλ' οὔτοι σκοτίη γ' ἠλάσκομεν, ἢ λίπε βίβλους,
Αἶ φωτὸς πλήρεις ἀμβροσίης σοφίης.

Ἄτρεκέϊ ζήλω τὸν Σέργιος ἔτρεφεν αἰεὶ
Λίνδιος γενεήν, ἦσεν ἀριπρεπέως.
αὤς'. Ὀκτωβρίου β'.

Δ'.

Εἰς τὴν σοφὴν δυάδα Εὐγένιον τὸν
Βούλγαριν καὶ Νικηφόρον τὸν
Θειοτόκην.

Ἐπτά μὲν ἔσχε σοφούς ποτε μήτηρ πότνια Ἑλλάς.
Εἷτα λόγων πενίης ἀμφοκάλυψε νέφος.
Ὅψε δ' ἄρ' αὐτε Θεὸς δοιὼ μέγ' ἀμείνονας ὥρσε
Εὐγένιον τε μέγαν, Θειοτόκην θ' ἱερόν.
Ἄμφω ὁμῶς γεραροὺς τε, σοφοὺς τε, ἐπωφελέας τε.
Κέρκυρα δ' ἀμφοτέρων πατρίς ἀριστοτόκος.
Ὡς δ' ὅτε νύκτα δι' ὀρφναίην χειμῶνος ἐν ὥρῃ
Οἷδματι μαινομένῳ πόντος ἐπιβρέμεται,
Αἶψα δέ ποντοπόροισι σωτῆρες δύο ἦλθον
Ἄστρα Διοσκούρων ῥεῖα δ' ἔθεντο πλόον,
Ὡς καὶ τοὶ ἀστήρσιν ἀλίγκιοι αἰψ' ἐφάνθεν,
Ἐκ δ' ἐσάωσαν ἄχνη Ἑλλάδα πλαζομένην.
Ἀφορρὸς δ' ἀνέκαμψεν ἀπ' ἐκφύξης ἀλεγεινῆς
Ἰθαγενοῦς σοφίης παμφανόωσα χάρις.
Εἰ δέ τις ὀψιγόνων σοφίης ἔσθ', ὥς ἔσεται περ
Εὐγενίου τὸ κλέος, Θειοτόκου τὸ γέρας.

